

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
Імені Володимира Гнатюка
Факультет педагогіки і психології
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Магістерська робота

**на тему «ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ
СЛУХУ ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ ДОПОМІЖНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА
ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ»**

Спеціальність:
016 Спеціальна освіта (Інклюзивна освіта)

Студентки групи змІО-2_10
Білик Ольги Ігорівни

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
Професор, доктор педагогічних наук
кафедри спеціальної та інклюзивної
освіти
Супрун Микола Олексійович

РЕЦЕНЗЕНТ:
Директор комунальної установи
«Інклюзивно-ресурсний центр
Личаківського району м. Львова»
Процик Христина Андріївна

Робота захищена з оцінкою:
Національна шкала _____
Кількість балів: ____ Оцінка: ECTS ____

Тернопіль 2025

Анотація

Білик О. І. Особливості соціалізації учнів із порушенням слуху через використання допоміжних технологій та інноваційних засобів в умовах інклюзивної освіти за спеціальністю – Магістерська робота зі спеціальності 016 – Спеціальна освіта. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка – Тернопіль, 2025. – 57 с.

Дослідження магістерської роботи присвячено вивченню особливостей соціалізації учнів із порушенням слуху в умовах інклюзивної освіти та пошуку ефективних шляхів оптимізації цього процесу через цілеспрямоване впровадження допоміжних технологій та інноваційних засобів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечення повноцінної соціальної інтеграції осіб з особливими освітніми потребами.

Мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні ефективності механізмів соціалізації учнів із порушенням слуху в інклюзивному освітньому середовищі шляхом вивчення впливу допоміжних технологій та адаптованих педагогічних підходів.

У роботі проаналізовано теоретичні засади соціалізації та обґрунтовано педагогічні умови застосування допоміжних технологій. Емпіричне дослідження проводилося з використанням комплексу діагностичних методик. Результати експерименту підтвердили значну ефективність цілеспрямованого впровадження допоміжних та комунікативних технологій, на основі чого було сформульовано науково-практичні рекомендації для педагогів та фахівців інклюзивних ресурсних центрів.

Ключові слова: соціалізація, інклюзивна освіта, порушення слуху, допоміжні технології, інноваційні засоби, комунікативні навички, соціальна інтеграція.

Annotation

Bilyk O. I. Peculiarities of Socialization of Students with Hearing Impairment through the Use of Assistive Technologies and Innovative Means in the Conditions of Inclusive Education – Master's thesis in specialty 016 Special education. – Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University. – Ternopil, 2021. – 57 p.

The research of the Master's thesis is dedicated to studying the peculiarities of socialization of students with hearing impairment in inclusive education settings and finding effective ways to optimize this process through the targeted implementation of assistive technologies and innovative means. The relevance of the study is determined by the need to ensure the full-fledged social integration of individuals with special educational needs.

The purpose of the work is the theoretical substantiation and empirical investigation of the effectiveness of socialization mechanisms for students with hearing impairment in the inclusive educational environment by studying the impact of assistive technologies and adapted pedagogical approaches.

The thesis analyzes the theoretical foundations of socialization and substantiates the pedagogical conditions for the application of assistive technologies. The empirical study was conducted using a complex of diagnostic methods. The results of the experiment confirmed the significant effectiveness of the targeted implementation of assistive and communicative technologies, based on which scientific and practical recommendations were formulated for educators and specialists of inclusive resource centers.

Key words: socialization, inclusive education, hearing impairment, assistive technologies, innovative means, communicative skills, social integration.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	6
1.1. Процес соціалізації дітей з порушенням слуху: зміст, етапи та чинники ...	6
1.2. Інклюзивне навчання як детермінанта соціальної інтеграції дітей із порушенням слуху	10
1.3. Використання допоміжних технологій та інноваційних засобів у процесі соціалізації дітей із порушенням слуху	15
Висновки до розділу 1	19
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ ДОПОМІЖНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	21
2.1. Аналіз вітчизняного та міжнародного досвіду соціалізації учнів із порушенням слуху в умовах інклюзії	21
2.2. Інноваційні методики розвитку комунікативних навичок у дітей із порушенням слуху	32
Висновки до розділу 2.....	40
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ..	41
3.1. Методологія та організація експериментального дослідження	41
3.2. Результати дослідження ефективності допоміжних технологій у процесі соціалізації дітей із порушенням слуху	49
3.3. Науково-практичні рекомендації для педагогів, батьків і фахівців щодо оптимізації соціалізації учнів із порушенням слуху	55
Висновки до розділу 3.....	58
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність дослідження. Питання соціалізації дітей із порушенням слуху в умовах інклюзивної освіти набуває особливої актуальності в контексті сучасних освітніх реформ та популяризації тенденції до забезпечення рівного доступу до якісної освіти незалежно від фізичних можливостей здобувачів. Відповідно до міжнародних нормативно-правових актів, зокрема Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, та національних законодавчих ініціатив, таких як Закон України «Про освіту», інклюзивне навчання розглядається як пріоритетний напрямок розвитку освітньої політики. Проте на практиці процес забезпечення ефективної соціалізації учнів з ООП, зокрема з порушеннями слуху, стикається з низкою викликів, що зумовлені як комунікативними бар'єрами, так і недостатньою адаптацією освітнього середовища до різноманітності потреб здобувачів.

Сучасні дослідження свідчать, що успішна соціалізація дітей із порушенням слуху можлива лише за умови комплексного підходу, що включає використання допоміжних технологій, інноваційних методик комунікації та створення сприятливого навчального простору. Водночас впровадження інклюзивних підходів вимагає належної підготовки педагогічних кадрів, розвитку білінгвального навчання, мультимодальної комунікації та активного залучення батьків до освітнього процесу.

Актуальність цього дослідження обумовлена необхідністю наукового обґрунтування ефективних механізмів соціалізації учнів із порушенням слуху, оцінки впливу допоміжних технологій на їхню адаптацію та формування методичних рекомендацій щодо оптимізації інклюзивного навчання. Визначення ключових детермінант соціалізації та аналіз їхньої ефективності сприятимуть удосконаленню освітніх практик і забезпеченню рівних можливостей для дітей із сенсорними порушеннями в системі загальної освіти.

Об'єктом дослідження є процес соціалізації дітей із порушенням слуху в умовах інклюзивної освіти.

Предметом дослідження є допоміжні технології та інноваційні засоби, що впливають на соціальну інтеграцію учнів із порушенням слуху, механізми їхньої адаптації та ефективність педагогічних підходів у формуванні комунікативних навичок.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити ефективність механізмів соціалізації учнів із порушенням слуху в умовах інклюзивної освіти шляхом вивчення впливу допоміжних технологій, інноваційних засобів комунікації та адаптованих педагогічних підходів; а також розробити практичні рекомендації для педагогів, батьків і фахівців щодо оптимізації соціалізації учнів із порушенням слуху в умовах освітнього середовища.

Для досягнення поставленої мети важливо виконати наступні **завдання**:

1. Проаналізувати теоретичні аспекти соціалізації дітей із порушенням слуху.
2. Дослідити роль інклюзивної освіти у соціальній інтеграції дітей із порушенням слуху.
3. Оцінити ефективність використання допоміжних технологій та інноваційних засобів у процесі соціалізації дітей із порушенням слуху.
4. Проаналізувати сучасні методики навчання та комунікації, що використовуються для соціалізації учнів із порушенням слуху.
5. Сформулювати практичні рекомендації для педагогів та батьків щодо оптимізації соціалізації дітей із порушенням слуху в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Практична значущість дослідження полягає у розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо оптимізації процесу соціалізації дітей із порушенням слуху в умовах інклюзивного навчання. Отримані результати можуть бути використані в діяльності педагогів, сурдопедагогів, асистентів учителя та батьків для покращення комунікативних і соціальних навичок учнів із сенсорними порушеннями.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Структура кваліфікаційної роботи визначена метою та завданнями дослідження і складається із вступу, трьох розділів, що об'єднані вісьма підрозділами, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладено на 57 сторінках, список використаних джерел налічує 52 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

1.1. Процес соціалізації дітей з порушенням слуху: зміст, етапи та чинники

В рамках дослідження окресленої проблематики, на нашу думку, в першу чергу, важливо визначити сутність поняття соціалізації загалом. Соціалізація є фундаментальним процесом розвитку особистості, що визначає формування її світогляду, поведінкових моделей та інтеграцію в соціальне середовище. М. О. Супрун в рамках наукового посібника зазначає, що людина народжується повністю безпорадною та неспроможною до самостійної соціалізації, що зумовлює об'єктивну необхідність виховання як фундаментального соціального явища [40, с. 21]. У педагогіці та психології поняття соціалізації розглядається як багатовимірний процес, що охоплює адаптацію, засвоєння соціальних норм, розвиток комунікативних навичок та формування ідентичності [37, с. 60].

Варто зазначити, що в рамках психологічної галузі наукового знання не існує одностайності щодо визначення сутності досліджуваного феномену. За класичним підходом, запропонованим Парсонсом, соціалізація є механізмом, через який індивід засвоює культурні норми та цінності суспільства. Вітчизняні дослідники [2] трактують соціалізацію як процес розвитку особистості в контексті суспільних відносин, наголошуючи на її взаємозв'язку з навчанням і вихованням.

Загалом, на основі аналізу наукових джерел, присвячених досліджуваній проблематиці, ми можемо зробити висновок, що соціалізація має дві основні форми: первинну (що відбувається у дитинстві та визначається впливом сім'ї, найближчого оточення) та вторинну (що реалізується впродовж життя через систему освіти, трудову діяльність, медіа тощо) [1;2;4:37]. У контексті дошкільної та шкільної освіти особливого значення набуває саме вторинна соціалізація, оскільки вона передбачає активну взаємодію дитини з інституціями, що сприяють її особистісному та когнітивному розвитку [1, с. 65].

Аналізуючи теоретичні підходи до соціалізації, доцільно виокремити три основні парадигми, що визначають цей процес у педагогічному та психологічному дискурсі: соціокультурний, когнітивний та комунікативний підходи [17, с. 605]. Розглянемо їх більш детально.

Соціокультурний підхід базується на ідеях, згідно з якими розвиток особистості є результатом взаємодії із соціальним середовищем. Основними механізмами соціалізації в цьому контексті є навчання через спільну діяльність, передача культурних норм і значень, рольова поведінка та наслідування. У педагогічній практиці цей підхід реалізується через створення сприятливого освітнього середовища, в якому дитина засвоює соціальні моделі поведінки шляхом активної взаємодії з педагогами та однолітками [8, с. 191].

Когнітивний підхід, заснований на роботах Піаже, розглядає соціалізацію як процес поступового формування когнітивних структур, що дозволяють дитині адаптуватися до соціального середовища. Піаже виокремлює стадії розвитку мислення, які визначають можливості дитини щодо розуміння соціальних норм та комунікативних стратегій. Згідно з цим підходом, ефективна соціалізація можлива лише в тому випадку, коли навчальне середовище відповідає рівню когнітивного розвитку дитини [6;39].

Комунікативний підхід, запропонований Мідом, акцентує увагу на ролі взаємодії у процесі формування особистості. Соціалізація тут розглядається як набуття індивідом соціальних ролей через комунікативні процеси, що відбуваються у групах. Це особливо важливо в контексті дітей із порушенням слуху, для яких комунікація може мати альтернативні форми (жестова мова, невербальні засоби взаємодії, використання допоміжних технологій) [12, с. 175].

Таким чином, аналіз наукових джерел дає нам підстави зробити висновок, що соціалізація є складним багаторівневим процесом, що відбувається під впливом різних чинників і механізмів. Соціокультурний, когнітивний та комунікативний підходи дозволяють розглянути соціалізацію з різних позицій, кожна з яких має значний вплив на формування особистості дитини. В умовах інклюзивної освіти особливого значення набуває комплексне поєднання цих

підходів, що сприяє ефективній адаптації та соціальній інтеграції дітей з порушенням слуху.

Процес соціалізації дітей із порушенням слуху суттєво відрізняється від соціалізації їхніх однолітків, що не мають такої патології, через особливості сприйняття, обмежені можливості усної комунікації та специфіку взаємодії з соціальним середовищем. Втрата або значне зниження слуху призводить до змін у формуванні соціальних зв'язків, оскільки мовлення та аудіальна комунікація відіграють ключову роль у процесі засвоєння соціальних норм та культурних цінностей [7, с. 50].

Одним із найбільш значущих аспектів соціалізації дитини з порушенням слуху є відмінності у процесі формування мовлення та комунікативних навичок. Діти з нормальним слухом засвоюють мову в ранньому віці завдяки спонтанному наслідуванню мовлення дорослих, тоді як у дітей із порушенням слуху цей процес ускладнений. Дослідження демонструють, що діти з порушенням слуху, які не отримують відповідної реабілітаційної підтримки (зокрема, раннього слухопротезування або кохлеарної імплантації), зазнають труднощів у розвитку фонетичної та лексичної систем мови, що безпосередньо впливає на їхню здатність взаємодіяти з однолітками, що не мають порушень слуху [15, с. 63].

Порівняно з дітьми з нормальним слухом, які соціалізуються через широкий спектр вербальних і невербальних засобів комунікації, діти з порушенням слуху часто формують соціальні зв'язки у вузькому колі осіб, які володіють жестовою мовою або іншими адаптованими формами спілкування. Це може обмежувати їхній досвід міжособистісної взаємодії та спричиняти соціальну ізоляцію, особливо в інклюзивному середовищі, де більшість дітей використовують усну мову як основний засіб комунікації [12, с. 175].

У науковій літературі виділяють кілька основних бар'єрів, які ускладнюють соціалізацію дітей із порушенням слуху, зокрема: [6;14;35]

- Комунікативний бар'єр: діти з порушенням слуху можуть відчувати труднощі в розумінні мовлення співрозмовників, особливо якщо вони не використовують жестову мову або не мають навичок читання з губ.

Це призводить до порушення взаємодії та зменшення участі в колективній діяльності.

- Когнітивний бар'єр: відсутність повноцінного слухового сприйняття ускладнює засвоєння інформації, оскільки більшість освітніх програм орієнтовані на слухове сприйняття та вербальну комунікацію. Дослідження підтверджують, що діти з порушенням слуху часто потребують адаптованих методик навчання, зокрема використання візуальних матеріалів та жестової мови.
- Соціальний бар'єр: через труднощі у вербальній комунікації діти з порушенням слуху можуть відчувати труднощі у встановленні дружніх стосунків із чуючими однолітками. Дослідження свідчать, що діти з порушенням слуху в інклюзивних класах часто залишаються осторонь групових активностей, що впливає на їхній емоційний стан і рівень самооцінки.
- Культурний бар'єр: соціалізація дітей із порушенням слуху часто пов'язана з проблемою вибору між двома культурами: світом чуючих і світом глухих. Діти, які використовують жестову мову, можуть ідентифікувати себе як частину «глухої культури» та сприймати інклюзивне середовище як загрозу власній ідентичності.

Таким чином, на основі аналізу наукових досліджень можна виокремити кілька ключових труднощів, з якими стикаються діти з порушенням слуху під час соціалізації: [6;7;12;14]

- Обмежений доступ до інформації: через відсутність повноцінного слухового сприйняття діти можуть втрачати значний обсяг інформації, яка передається у вербальній формі. Це стосується як навчального матеріалу, так і повсякденного спілкування.
- Емоційні труднощі: відсутність ефективної комунікації може призводити до почуття ізоляції, тривожності, низької самооцінки та депресивних станів.

- Проблеми з інтеграцією в дитячі колективи: діти, що не мають порушень слуху, можуть мати упереджене ставлення до дітей із порушенням слуху, що ускладнює налагодження соціальних контактів та створює ризики булінгу в інклюзивному середовищі.
- Адаптаційні труднощі в освітньому процесі: стандартні методи навчання часто не враховують специфічні потреби дітей із порушенням слуху, що може знижувати рівень їхньої академічної успішності та мотивації до навчання.

Отже, соціалізація дітей із порушенням слуху є складним багатфакторним процесом, що визначається взаємодією сім'ї, педагогів, однолітків, комунікативного середовища та технологічної підтримки. Ефективна інтеграція таких дітей у суспільство можлива лише за умов комплексного підходу, що передбачає адаптацію освітнього середовища, розвиток альтернативних способів комунікації та соціальну підтримку. З огляду на це, доцільним є подальший аналіз ролі інклюзивного навчання як детермінанти соціальної інтеграції дітей із порушенням слуху.

1.2. Інклюзивне навчання як детермінанта соціальної інтеграції дітей із порушенням слуху

Концепція інклюзивної освіти сформувалася як відповідь на необхідність забезпечення рівного доступу до якісного навчання для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, когнітивних чи сенсорних особливостей. Її розвиток ґрунтується на міжнародних правових актах, які заклали основу для інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір [35, с. 53].

Перші кроки до інклюзії були зроблені на міжнародному рівні в середині XX століття. Принципи рівного доступу до освіти вперше були закріплені у Загальній декларації прав людини ООН, а пізніше розвинуті у Конвенції ООН про права дитини, де підкреслюється право кожної дитини на освіту без дискримінації. Важливим етапом стало прийняття Саламанської декларації, яка вперше офіційно закріпила концепцію інклюзивного навчання, наголошуючи на

необхідності адаптації навчального процесу під потреби дітей з інвалідністю [9, с. 35].

Подальший розвиток концепції відбувся у межах Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, що зобов'язала держави забезпечувати інклюзивне навчання як пріоритетний напрям розвитку освіти. В Україні впровадження інклюзії почалося зі створення законодавчих механізмів, що регулюють доступ дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітніх закладів. Зокрема, Закон України «Про освіту» та Закон України «Про повну загальну середню освіту» закріплюють право дітей на навчання в інклюзивному середовищі та визначають механізми його реалізації [23, с. 140].

На сучасному етапі інклюзивна освіта розглядається як процес створення умов для навчання всіх дітей у спільному середовищі з урахуванням їхніх індивідуальних потреб. Основні підходи до її реалізації включають модель підтримки, яка передбачає залучення асистентів вчителя, адаптацію навчальних програм і використання допоміжних технологій [41, с. 213]. Українська система освіти наразі перебуває на етапі активної імплементації цих підходів, проте значна частина загальноосвітніх закладів досі стикається з кадровими, методичними та матеріально-технічними труднощами [35, с. 55].

Інклюзивне навчання дітей із порушенням слуху є предметом наукових дискусій, оскільки його ефективність значною мірою залежить від рівня адаптації навчального середовища до потреб таких дітей. У міжнародній практиці існують дві основні моделі навчання: спеціалізована освіта, що передбачає навчання дітей у закладах для осіб із порушеннями слуху, та інклюзивна освіта, яка спрямована на інтеграцію таких дітей у загальноосвітній простір [7, с. 49].

Переваги інклюзивної освіти полягають у розширенні соціальних зв'язків, можливості навчатися разом із однолітками, що мають нормальний слух, та інтеграції в суспільство. Дослідження свідчать, що діти з порушенням слуху, які навчаються в інклюзивних класах, демонструють кращі результати у розвитку соціальних навичок і комунікативної компетенції. Однак цей підхід є ефективним

лише за умов наявності відповідних ресурсів, таких як сурдопедагоги, асистенти вчителя та використання допоміжних технологій [15, с. 60].

З іншого боку, спеціальна освіта забезпечує більш адаптоване середовище для навчання дітей із порушенням слуху, зосереджуючись на розвитку жестової мови, аудіального сприйняття та корекційної роботи. Дослідження показують, що учні спеціалізованих шкіл часто мають вищий рівень академічної успішності завдяки методичному підходу, орієнтованому на їхні потреби [7, с. 52].

На основі проведеного теоретичного аналізу нами було зроблено спробу виокремити основні виклики інклюзивного навчання для дітей із порушенням слуху включають:

- Комунікативні бар'єри: навіть за умов використання слухових апаратів або кохлеарних імплантів діти з порушенням слуху можуть мати труднощі у сприйнятті усного мовлення, що ускладнює взаємодію з вчителями та однолітками [7, с. 51].
- Недостатня підготовка педагогів: більшість вчителів загальноосвітніх шкіл не мають спеціальної підготовки для роботи з дітьми із порушенням слуху, що негативно впливає на якість навчального процесу [35, с. 56].
- Відсутність адаптованих навчальних матеріалів: чинні програми навчання рідко враховують особливості сприйняття інформації дітьми із сенсорними порушеннями [23, с. 141].
- Соціальна ізоляція: дослідження показують, що діти з порушенням слуху в інклюзивних класах можуть відчувати труднощі у встановленні соціальних зв'язків через відмінності у комунікативних моделях [12, с. 179].

Таким чином, інклюзивне навчання дітей із порушенням слуху має як значні переваги, так і суттєві недоліки та виклики, які вимагають запровадження та реалізації додаткових заходів з метою їх розв'язання. Отже, інклюзивне навчання сприяє соціальній адаптації, однак вимагає значної трансформації освітнього середовища та педагогічних методик. Аналізуючи досвід країн, що

досягли успіхів у впровадженні інклюзії, можна зробити висновок, що для її ефективної реалізації необхідне комплексне поєднання інклюзивних та спеціалізованих методів навчання, що дозволить максимально врахувати індивідуальні потреби дітей із порушенням слуху [41, с. 214].

Механізми адаптації дитини із порушенням слуху в інклюзивному середовищі мають включати як індивідуальні стратегії, так і системні підходи, що реалізуються на рівні навчального закладу. Дослідження демонструють, що ефективна адаптація залежить від таких чинників, як володіння альтернативними засобами комунікації (жестовою мовою, використанням слухових апаратів, навичками читання з губ), рівня розвитку мовленнєвих компетенцій, а також рівня соціальної підтримки, яку дитина отримує у навчальному середовищі [7, с. 53].

Одним із ключових методів сприяння адаптації є створення сприятливого комунікативного простору, де учні з порушенням слуху можуть ефективно взаємодіяти з педагогами та однолітками. Вплив соціального оточення відіграє визначальну роль у формуванні соціальної компетентності дитини. Дослідження показують, що учні з порушенням слуху можуть відчувати труднощі у встановленні міжособистісних контактів через комунікативні бар'єри, а також через недостатнє розуміння їхніх потреб з боку чуючих однолітків [12, с. 178]. Відсутність належної обізнаності серед учнів може призводити до ізоляції дитини, що негативно впливає на її емоційний стан і самооцінку [6, с. 56].

Проблема прийняття дитини з порушенням слуху залишається одним із найскладніших аспектів соціальної інтеграції. Дослідження свідчать, що діти з порушенням слуху в інклюзивних класах можуть стикатися зі стигматизацією, що пов'язано як із браком комунікативних навичок, так і з певними упередженнями серед однолітків [35, с. 57]. Подолання цієї проблеми можливе через просвітницькі програми, що підвищують рівень обізнаності про особливості слухових порушень, а також через використання методик інтегративного навчання, що стимулюють співпрацю між дітьми з різними особливостями розвитку [28, с. 71].

Таким чином, ефективна соціальна інтеграція дітей із порушенням слуху можлива лише за умови комплексного підходу, що включає створення адаптованого освітнього середовища, активну взаємодію педагогів та асистентів, а також сприяння соціальній інклюзії через просвітницькі заходи та підтримку з боку однолітків [20, с. 63].

Роль педагогів і асистентів у соціалізації дітей із порушенням слуху є визначальною, оскільки саме вони забезпечують адаптацію навчального процесу, сприяють комунікації учнів та підтримують їхню інтеграцію у соціальне середовище [7, с. 50].

Одним із ключових аспектів роботи педагогів є наявність необхідних компетенцій, серед яких:

- Знання з сурдопедагогіки – вчителі повинні володіти основами роботи з дітьми із порушенням слуху, розуміти їхні комунікативні потреби та особливості сприйняття інформації [15, с. 60].
- Навички використання жестової мови – навіть якщо основним засобом комунікації дитини є усне мовлення, володіння жестовою мовою сприяє кращому розумінню та взаємодії [35, с. 58].
- Вміння адаптувати навчальні матеріали – для дітей із порушенням слуху необхідно застосовувати методи візуалізації, інтерактивні технології та альтернативні способи подання інформації [23, с. 141].
- Психологічна підготовка – педагог має бути готовим до роботи з емоційними труднощами учнів, їхньою соціальною адаптацією та можливими викликами, що виникають у процесі навчання [6, с. 57].

Методики підтримки учнів із порушенням слуху включають широкий спектр підходів, спрямованих на підвищення ефективності навчального процесу та покращення соціальної взаємодії. Однією з найбільш поширених є мультимодальна комунікація, яка поєднує усне мовлення, жестову мову, текстові матеріали та візуальні підказки [12, с. 179]. Використання спеціалізованих технологій, таких як FM-системи, субтитрування навчальних матеріалів, цифрові підручники, також сприяє зниженню бар'єрів у навчанні [35, с. 59].

Не менш важливою є співпраця з батьками, адже сім'я залишається основним середовищем соціалізації дитини. Дослідження показують, що активне залучення батьків до навчального процесу сприяє підвищенню мовленнєвих навичок дитини, покращенню її академічної успішності та соціальної адаптації [7, с. 52].

З огляду на вищенаведене, можна зробити висновок, що ефективна соціалізація дітей із порушенням слуху в інклюзивному середовищі можлива лише за умов комплексної підтримки з боку педагогів, асистентів та сім'ї. Високий рівень підготовки освітян, застосування адаптованих методик навчання та тісна співпраця з батьками є ключовими чинниками, що визначають успішність інтеграції учнів із порушенням слуху у соціальне середовище.

1.3. Використання допоміжних технологій та інноваційних засобів у процесі соціалізації дітей із порушенням слуху

Розвиток технологій суттєво розширив можливості соціалізації дітей із порушенням слуху, що сприяє їхній ефективній інтеграції у загальноосвітній простір та комунікації з оточенням. Використання сучасних допоміжних засобів дозволяє зменшити бар'єри в сприйнятті звукової інформації, що виникають як наслідок порушення слуху, покращити мовленнєві навички та підвищити рівень взаємодії із соціальним середовищем [7, с. 51].

Слухові апарати є найпоширенішим засобом аудіальної підтримки для дітей із порушенням слуху. Вони підсилюють звук, роблячи його більш доступним для сприйняття. Сучасні цифрові моделі дозволяють налаштовувати частотний діапазон відповідно до індивідуальних потреб користувача, що сприяє кращій розбірливості мовлення [15, с. 62]. Проте ефективність слухових апаратів залежить від рівня залишкового слуху, тому для дітей із глибокими порушеннями слуху часто застосовуються інші технології.

Одним із найбільш революційних методів є кохлеарна імплантація, що передбачає хірургічне вживлення електродного масиву у внутрішнє вухо. Кохлеарні імпланти не підсилюють звук, як слухові апарати, а заміщують

функцію пошкодженого слухового нерва, передаючи електричні імпульси⁶ безпосередньо у слуховий центр мозку [7, с. 52]. Дослідження підтверджують, що рання імплантація (до 3 років) значно покращує мовленнєвий розвиток та соціальну адаптацію дітей [35, с. 56].

Для покращення сприйняття мовлення в шумному середовищі використовуються FM-системи, які передають звук безпосередньо до слухового апарата або кохлеарного імпланта через мікрофон, що носить вчитель або співрозмовник [23, с. 141]. Це особливо важливо у класних умовах, де фоновий шум може заважати дітям із порушенням слуху розуміти мовлення.

Окрім аудіальних пристроїв, дедалі більшого значення набувають візуальні підсилювачі звуку, які використовують текстову трансляцію мовлення, субтитри та синхронізовані відеоматеріали. Вони допомагають дітям із порушенням слуху отримувати інформацію в доступному для них форматі, що сприяє інтеграції у навчальний процес та соціальну взаємодію [12, с. 179].

Аналіз сучасних технологій дає підстави стверджувати, що їхнє використання суттєво покращує комунікативні можливості дітей із порушенням слуху. Проте, на нашу думку, ефективність цих засобів залежить від своєчасної діагностики, індивідуального підбору пристроїв та відповідної корекційної роботи, що має здійснюватися у тісній співпраці з педагогами, сурдопедагогами та батьками.

Крім того, розвиток цифрових технологій відкрив нові можливості для соціалізації дітей із порушенням слуху, розширив доступ до інформації, освіти та комунікації для дітей з ООП. Сучасні цифрові інструменти забезпечують альтернативні канали взаємодії, які компенсують обмеженість слухового сприйняття та сприяють формуванню мовленнєвих навичок і соціальних зв'язків.

Одним із найбільш ефективних засобів є мобільні додатки для навчання, що дозволяють дітям із порушенням слуху опановувати мову, збагачувати словниковий запас та покращувати розуміння текстової інформації. Дослідження демонструють, що програми на кшталт «Voice4u», «Signily», «Marlee Signs»

ефективно навчають мові жестів, полегшують розуміння писемної мови та сприяють інтерактивному навчанню [35, с. 57].

Значну роль у соціалізації відіграють онлайн-платформи для спілкування, які дають можливість дітям із порушенням слуху взаємодіяти з однолітками, незалежно від їхнього рівня слуху. Спеціалізовані платформи, такі як «Deaf Chat Coffee» та «The ASL App», створюють цифровий простір для спілкування мовою жестів, що сприяє розвитку соціальних контактів та почуття приналежності до спільноти [6, с. 56].

Окремим напрямом є використання мультимедійних засобів, які забезпечують доступ до адаптованих освітніх матеріалів. Використання відеоуроків із жестовим перекладом, субтитрованих навчальних програм і інтерактивних електронних книг значно покращує якість освіти дітей із порушенням слуху [20, с. 63]. Особливе значення має доступність контенту на платформах, таких як YouTube for Deaf, які містять спеціалізовані навчальні відео з підтримкою мови жестів.

З огляду на вищевикладене, можна зробити висновок, що цифрові технології відіграють ключову роль у процесі соціалізації дітей із порушенням слуху. Вони не лише компенсують обмеження слухового сприйняття, а й створюють нові можливості для інтеграції таких дітей у суспільство, підвищуючи рівень їхньої соціальної активності, навчальної мотивації та комунікативних можливостей [7, с. 53].

Таким чином, інноваційні методики навчання дітей із порушенням слуху спрямовані на покращення їхніх комунікативних можливостей і соціальної інтеграції. Найбільш ефективними підходами є використання мови жестів, білінгвального навчання та мультимодальної комунікації, які дозволяють адаптувати процес навчання відповідно до індивідуальних особливостей дитини [35, с. 58]. Пропонуємо зупинитись на них більш детально:

- Мова жестів є природним засобом комунікації для багатьох дітей із порушенням слуху. Дослідження підтверджують, що діти, які володіють мовою жестів, демонструють вищий рівень когнітивного розвитку та

соціальної взаємодії [15, с. 60]. Однак її використання в інклюзивному середовищі може бути обмеженим через недостатню обізнаність педагогів і однолітків, що не мають слухових обмежень [28, с. 72].

- Білінгвальний підхід, який передбачає одночасне навчання мови жестів та писемної (або усної) мови, є оптимальним рішенням для соціалізації таких дітей. Він дозволяє ефективно розвивати навички читання та письма, що сприяє підвищенню академічної успішності [6, с. 57].
- Мультимодальна комунікація поєднує мову жестів, міміку, текстову інформацію та аудіовізуальні технології, що забезпечує різносторонню підтримку комунікативних процесів [23, с. 142].

Таким чином, використання мови жестів, білінгвального підходу та мультимодальної комунікації значно підвищує рівень соціальної адаптації дітей із порушенням слуху, дозволяючи їм ефективніше взаємодіяти в освітньому та соціальному середовищі [7, с. 55].

Отже, ефективність використання допоміжних технологій у соціалізації дітей із порушенням слуху активно досліджується у світовій науковій спільноті. Зокрема, численні дослідження підтверджують, що раннє використання слухових апаратів, кохлеарних імплантів та цифрових технологій суттєво покращує комунікативні здібності та сприяє інтеграції дітей у суспільство.

Емпіричні дані свідчать, що діти, які використовують кохлеарні імпланти до трьох років, демонструють кращі результати в розвитку мовлення та соціальних навичок порівняно з тими, хто отримує імпланти у старшому віці. Дослідження Marschark et al. також показують, що застосування цифрових платформ та онлайн-ресурсів сприяє підвищенню рівня академічної успішності та соціальної взаємодії.

Перспективи розвитку допоміжних технологій включають вдосконалення нейроінтерфейсів, створення більш ефективних алгоритмів обробки звуку, розвиток штучного інтелекту для адаптації мовлення та автоматизованого перекладу жестової мови.

Отже, сучасні наукові дослідження підтверджують ефективність допоміжних технологій у соціалізації дітей із порушенням слуху, проте подальший розвиток цієї сфери потребує вдосконалення технологічних рішень та їх широкої інтеграції в освітній процес.

Висновки до розділу 1

Аналіз теоретичних аспектів соціалізації дітей із порушенням слуху дозволяє стверджувати, що цей процес має комплексний характер та залежить від низки соціальних, комунікативних і технологічних чинників. Визначальними у процесі соціалізації є підтримка сім'ї, педагогів, однолітків, адаптоване освітнє середовище та доступ до ефективних засобів комунікації. Особливості соціалізації таких дітей суттєво відрізняються від соціалізації однолітків, що не мають порушень слуху, через комунікативні бар'єри, що потребує застосування спеціальних методів навчання та підтримки.

Інклюзивне навчання відіграє важливу роль у соціальній інтеграції дітей із порушенням слуху, створюючи умови для їхньої адаптації у загальноосвітньому середовищі. Його ефективність залежить від рівня підготовки педагогів, використання адаптивних методик і технологічного забезпечення. У порівнянні зі спеціальною освітою, інклюзивний підхід має переваги у формуванні соціальних навичок, проте залишається низка викликів, зокрема потреба у спеціалізованій підтримці та подоланні комунікативних бар'єрів.

Допоміжні технології та інноваційні засоби суттєво розширюють можливості дітей із порушенням слуху щодо сприйняття інформації, комунікації та участі в соціальному житті. Використання слухових апаратів, кохлеарних імплантів, FM-систем, цифрових ресурсів і жестової мови сприяє більш ефективному навчанню та взаємодії з оточенням. Водночас їхня ефективність залежить від своєчасної діагностики, адаптації навчальних програм і доступності технологічних рішень.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на удосконалення механізмів соціалізації дітей із порушенням слуху в умовах інклюзивної освіти,

аналіз ефективності поєднання спеціалізованого та інклюзивного підходів,⁰ а також на вивчення впливу сучасних технологій на комунікативний та когнітивний розвиток дітей із сенсорними порушеннями.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ ДОПОМІЖНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Аналіз вітчизняного та міжнародного досвіду соціалізації учнів із порушенням слуху в умовах інклюзії

Аналіз вітчизняного та міжнародного досвіду соціалізації учнів із порушенням слуху в умовах інклюзії є важливим в рамках нашого дослідження, адже відкриває перспективу огляду і врахування успішних інструментів щодо проведення ефективних заходів соціалізації дітей, що мають вади слуху. Крім того, такий аналіз, на нашу думку, дозволить врахувати та попередити помилки, що були або можуть бути допущені в рамках розробки практичних рекомендацій щодо оптимізації соціалізації учнів із порушенням слуху.

Інклюзивна освіта як ключовий принцип забезпечення рівних можливостей для всіх дітей, зокрема для учнів із порушенням слуху, має потужне міжнародне правове підґрунтя. Основою для впровадження такого типу освіти стали ключові міжнародні документи, що визначають права осіб з особливими освітніми потребами (ООП). Одним із найважливіших документів є Конвенція ООН про права дитини (1989), яка наголошує на необхідності створення сприятливих умов для навчання дітей з інвалідністю. У ст. 23 зазначено, що діти з інвалідністю повинні мати доступ до спеціального догляду та освіти, що сприятиме ефективній соціальній інтеграції останніх [35, с. 52-53]. Саламанкська декларація про принципи, політику та практику в галузі освіти осіб з особливими потребами (1994) стала фундаментальною основою для подальшого розвитку інклюзивної освіти у світі. У документі зазначено, що звичайні школи мають адаптувати навчальні програми та середовище відповідно до потреб учнів з інвалідністю. Це дало поштовх до активного впровадження інклюзії в освітніх системах багатьох країн світу [41, с. 212-213].

Особливої уваги заслуговує Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006), яка у ст. 24 наголошує на праві людей з інвалідністю на освіту в

інклюзивному середовищі без дискримінації. Документ зобов'язує держави-учасниці забезпечувати ефективні заходи для адаптації освітнього процесу відповідно до потреб осіб із порушеннями слуху, зокрема шляхом застосування жестової мови, сурдоперекладу та допоміжних технологій [15, с. 61-62]. Також варто згадати Цілі сталого розвитку ООН, зокрема Ціль 4 – забезпечення якісної освіти та сприяння інклюзії, яка передбачає, що діти з порушенням слуху мають отримувати рівний доступ до якісної освіти та відповідної підтримки [35, с. 54-55].

Проаналізувавши міжнародні нормативно-правові акти, ми дійшли висновку, що вони створюють міцне підґрунтя для розбудови інклюзивної освіти, зокрема для дітей із порушенням слуху. Однак ефективність їх реалізації, на нашу думку, значною мірою залежить від національного законодавства та практик, які впроваджуються в конкретних країнах.

Національне законодавство України щодо інклюзивної освіти для дітей із порушенням слуху сформоване під впливом міжнародних документів та з урахуванням особливостей освітньої системи. Основоположним документом є Конституція України (1996, ст. 53), яка гарантує право кожного громадянина на освіту та рівний доступ до навчання незалежно від стану здоров'я [15, с. 63]. Значним кроком до розвитку інклюзивної освіти став Закон України «Про освіту» (2017, ст. 19), де визначено, що особи з особливими освітніми потребами мають право на навчання в інклюзивному середовищі. Визначено також необхідність адаптації навчального процесу відповідно до їхніх потреб [41, с. 213-214]. Ключове значення має Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020, ст. 20), який передбачає індивідуальну освітню траєкторію для дітей з ООП, можливість використання мови жестів та залучення сурдопедагогів до навчального процесу [15, с. 65]. Законодавчий механізм регулювання інклюзії також міститься у Постанові Кабінету Міністрів України № 88 від 15 січня 2020 року, яка регулює діяльність інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) та визначає механізми надання корекційно-розвиткових послуг [7, с. 50-51]. Особливу роль у підтримці дітей із порушенням слуху відіграють Державний стандарт початкової

освіти (2018) та Типова освітня програма для дітей з особливими освітніми потребами, які передбачають адаптацію навчальних матеріалів відповідно до потреб учнів [16, с. 125-126].

Наведене вище дає нам підстави вважати, що законодавство України в сфері інклюзивної освіти досить розвинене та відповідає міжнародним стандартам. Водночас ефективність його реалізації залежить від практичного впровадження, доступності ресурсів і кваліфікації педагогів окремого освітнього закладу.

Аналіз нормативно-правових документів свідчить про те, що Україна зробила значні кроки у створенні правового підґрунтя для інклюзивної освіти. Однак, ми вважаємо, що є певні аспекти, що потребують вдосконалення. По-перше, попри наявність законодавчих норм, реальна доступність інклюзивної освіти для дітей із порушенням слуху залишається нерівномірною. Згідно з дослідженнями українських учених, рівень інклюзії у різних регіонах країни суттєво відрізняється через недостатнє фінансування та нестачу фахівців. По-друге, хоч українське законодавство декларує право дітей із порушенням слуху на навчання у загальноосвітніх школах, на практиці багато дітей все ще навчаються у спеціальних закладах. Як зазначають європейські дослідники, інклюзія має ґрунтуватися не лише на правових аспектах, а й на доступності сучасних технологій та методик навчання. По-третє, нормативні документи України передбачають використання мови жестів в освітньому процесі, проте система підготовки вчителів для роботи з дітьми із порушенням слуху потребує суттєвого доопрацювання. Дослідження Бондаренко демонструють, що не всі інклюзивні школи мають сурдоперекладачів і достатньо ресурсів для ефективної комунікації.

На підставі вищевикладеного ми зробили висновок, що нормативно-правова база України щодо інклюзивної освіти для дітей із порушенням слуху загалом відповідає міжнародним стандартам, однак потребує удосконалення в частині імплементації. Зокрема, необхідно посилити фінансування інклюзивних програм, забезпечити підготовку кваліфікованих педагогів і покращити

матеріально-технічне оснащення навчальних закладів. Тільки комплексний підхід дозволить реалізувати концепцію інклюзивної освіти на практиці та забезпечити ефективну соціалізацію дітей із порушенням слуху.

Таким чином, соціалізація дітей із порушенням слуху є складним і багатовекторним процесом, який охоплює не лише освітню інтеграцію, а й формування комунікативних навичок, адаптацію до суспільного життя та професійну орієнтацію. Ефективність цього процесу значною мірою визначається державною політикою, освітніми програмами та активністю громадських організацій, що забезпечують підтримку дітей із порушенням слуху та їхніх сімей.

В Україні реалізація державної політики в галузі інклюзивної освіти для дітей із порушенням слуху відбувається на основі комплексних програм та нормативних актів, про які йшлося вище. У цьому контексті важливими є державні ініціативи, спрямовані на створення умов для ефективної соціалізації таких учнів. Однією з ключових програм є «Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2020–2030 роки», що визначає стратегічні напрями розвитку освіти для дітей із особливими освітніми потребами, зокрема з порушенням слуху. Ця програма спрямована на розширення мережі інклюзивних класів, покращення доступу до допоміжних технологій і підготовку фахівців із сурдопедагогіки [41, с. 214-215].

Важливу роль відіграють інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ), створені відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 545 (2017). Вони здійснюють комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дітей із порушенням слуху, надають рекомендації щодо їхньої освіти та реабілітації. Проте, як зазначають дослідники, зокрема Бойко, ефективність ІРЦ значною мірою залежить від рівня підготовки фахівців та їхньої взаємодії з педагогами інклюзивних шкіл [7, с. 52-53].

Порівняльний аналіз державних програм у країнах ЄС свідчить, що ефективність соціалізації дітей із порушенням слуху підвищується у тих державах, де акцент робиться на індивідуальну підтримку учнів. Наприклад, у

Фінляндії державна політика передбачає використання персоналізованих освітніх планів, що включають сурдопедагогічний супровід та забезпечення спеціальних комунікативних технологій [35, с. 55-56]. Таким чином, вітчизняні освітні програми є важливим інструментом соціалізації дітей із порушенням слуху, проте вони потребують більшої гнучкості, розширення індивідуального підходу та підвищення кваліфікації педагогів [15, с. 63-64].

Окрім державних структур, значний внесок у соціалізацію дітей із порушенням слуху роблять неурядові організації (НУО), які впроваджують освітні та соціальні проєкти, спрямовані на інтеграцію дітей у суспільство [52, с. 605-606].

В Україні вагому роль відіграють такі організації, як «Відчуй», що займається популяризацією мови жестів, наданням освітньої підтримки та сприянням впровадженню технологій для осіб із порушенням слуху. Досвід цієї організації свідчить про важливість співпраці між громадським сектором та державними установами у забезпеченні якісної освіти для дітей із порушенням слуху [35, с. 57]. Іншим прикладом є Громадська організація «Почуй світ», яка реалізує програми для дітей із порушенням слуху, зокрема організовує табори, тренінги та заняття з комунікативного розвитку. У межах міжнародного співробітництва ця організація адаптує передові європейські практики та технології до українських реалій [52, с. 606-607].

На міжнародному рівні успішною є діяльність Всесвітньої федерації глухих (WFD), яка сприяє захисту прав людей із порушенням слуху та підтримує розвиток інклюзивної освіти. Зокрема, у її рекомендаціях зазначено, що ефективна соціалізація можлива лише за умови рівного доступу до мовних ресурсів, включаючи мову жестів та субтитровані освітні матеріали [41, с. 216].

Аналіз діяльності неурядових організацій дає нам підстави вважати, що вони відіграють критично важливу роль у процесі соціалізації дітей із порушенням слуху. Саме вони часто ініціюють реальні зміни в суспільному сприйнятті інклюзії, забезпечують підтримку сімей і сприяють адаптації дітей до соціуму.

Крім того, варто зазначити, що соціалізація дитини з порушенням слуху починається в родині, і саме сім'я відіграє центральну роль у розвитку її комунікативних навичок та адаптації до суспільства. Успіх процесу значною мірою залежить від рівня обізнаності батьків, їхньої взаємодії з педагогами та доступу до ресурсів, що сприяють навчальному та соціальному розвитку дитини [6, с. 50-51].

На державному рівні функціонують програми підтримки батьків дітей із порушенням слуху, зокрема проекти, що реалізуються через ІРЦ. Проте, як зазначає дослідниця Дроздова, проблема полягає в недостатньому розповсюдженні інформації про такі можливості, що ускладнює їх доступність для багатьох родин [7, с. 54-55]. Значну допомогу у соціалізації дітей із порушенням слуху надають волонтерські проекти, зокрема інтерактивні платформи, такі як «Глухий блогер», що популяризують мову жестів та створюють доступні навчальні матеріали [52, с. 607-608].

У країнах ЄС, наприклад, у Німеччині, ефективно працює система підтримки сімей через освітні курси та соціальні групи, що допомагає батькам краще розуміти потреби своєї дитини [35, с. 58-59].

Позитивним є досвід запровадження в Україні соціальних програм на рівні громад, зокрема ініціативи щодо інтеграційних таборів, спільних заходів для дітей з порушенням слуху та їхніх ровесників із нормальним слухом. Це сприяє подоланню бар'єрів у спілкуванні та формує толерантне ставлення до інклюзії [6, с. 52-53].

На підставі вищевикладеного ми зробили висновок, що ефективна соціалізація дітей із порушенням слуху потребує комплексного підходу, що включає державні освітні програми, діяльність неурядових організацій та підтримку сімей. Тільки за умови їхньої тісної взаємодії можна створити умови для повноцінної участі дітей із порушенням слуху в суспільному житті та забезпечити їхню освітню та соціальну інтеграцію.

Пропонуємо більш ґрунтовно проаналізувати досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах ЄС. Інклюзивна освіта в країнах Європейського Союзу (ЄС)

базується на принципах рівного доступу до навчання, використання сучасних допоміжних технологій і гнучких педагогічних підходів. Зокрема, соціалізація дітей із порушенням слуху є одним із пріоритетів європейських освітніх систем, що відображається у державних політиках, адаптації навчального середовища та використанні передових технологій [35, с. 56-57].

Аналіз досвіду країн ЄС, таких як Німеччина, Франція та Польща, дозволяє виокремити ефективні підходи до соціалізації та навчання дітей із порушенням слуху.

У Німеччині система інклюзивної освіти має чітко структуровану організацію, що базується на «двоколінійній» моделі, яка передбачає можливість навчання дітей із порушенням слуху як у загальноосвітніх школах, так і в спеціалізованих навчальних закладах. Згідно з дослідженнями Knorz та Marschark, значна увага приділяється ранньому втручання, що включає використання слухових апаратів, кохлеарної імплантації та програм розвитку мовлення для малюків із вадами слуху [15, с. 62-63].

Французька система інклюзивної освіти орієнтується на модель універсального дизайну навчання (UDL), яка передбачає адаптацію навчального процесу під індивідуальні потреби кожного учня. Як зазначають European Agency for Special Needs and Inclusive Education, велику увагу у Франції приділяють підготовці педагогів до роботи з дітьми із порушенням слуху, що включає навчання мові жестів, використання субтитрованих матеріалів та інтеграцію цифрових технологій у процес навчання [41, с. 215-216].

Польща зробила значні кроки у впровадженні інклюзії, особливо після реформ у 2017 році. У країні активно розвивається модель супроводу, коли у звичайних школах працюють спеціально підготовлені асистенти вчителів, які допомагають дітям із порушенням слуху адаптуватися до навчального середовища. Дослідження Jabłońska свідчать, що польські школи активно використовують мобільні додатки та цифрові ресурси для полегшення спілкування та розвитку мовленнєвих навичок у дітей із порушенням слуху [35, с. 58-59].

Аналіз досвіду цих країн дає нам підстави вважати, що успішна соціалізація учнів із порушенням слуху залежить від раннього втручання, адаптації навчального процесу та використання сучасних допоміжних технологій. Допоміжні технології є важливим інструментом соціалізації дітей із порушенням слуху, оскільки вони полегшують комунікацію, сприяють доступності освітніх матеріалів та забезпечують автономність учнів у навчальному процесі. У країнах ЄС широко використовуються такі технологічні рішення: [15, с. 64-65]

- Кохлеарні імпланти та слухові апарати – забезпечують дітям можливість сприймати звуки та розвивати мовлення. Наприклад, у Німеччині є державні програми субсидування таких технологій, що дозволяє забезпечити доступність імплантації.
- Системи FM та Bluetooth-комунікації – покращують сприйняття звуку в класних умовах, мінімізуючи вплив шумів та підсилюючи голос учителя.
- Цифрові освітні платформи – у Франції та Польщі активно використовуються інтерактивні програми та мобільні додатки, що забезпечують текстову трансляцію мовлення у реальному часі та можливість спілкування через відеоіз субтитрами.
- Жестова мова та автоматизовані перекладачі – у багатьох школах ЄС учні мають змогу використовувати цифрові перекладачі жестової мови, що полегшує комунікацію між дітьми з порушенням слуху та їхніми однокласниками.

Враховуючи вищезазначене, ми вважаємо, що широке застосування технологій значно покращує соціалізацію дітей із порушенням слуху, створюючи для них сприятливі умови для навчання та спілкування у загальноосвітньому середовищі.

Також у Німеччині та Франції широко використовуються «тихі класи», що мінімізують рівень шуму та створюють оптимальні акустичні умови для учнів із порушенням слуху [41, с. 216-217]. Багато європейських шкіл використовують

поєднання усного мовлення та жестової мови, що дає змогу дітям із різним рівнем слухових порушень повноцінно взаємодіяти з оточенням [35, с. 60-61]. У Польщі кожен учень із порушенням слуху має персоналізовану освітню траєкторію, яка враховує його мовленнєві навички, рівень слуху та особливості комунікації [15, с. 65]. Європейські дослідження демонструють, що ефективність навчання дітей із порушенням слуху значно зростає, якщо в процесі задіяні різні спеціалісти, які забезпечують корекційну підтримку [7, с. 54-55]. Аналізуючи досвід країн ЄС, ми можемо зробити висновок, що успішна соціалізація дітей із порушенням слуху в умовах інклюзії залежить від поєднання кількох факторів: доступності технологій, адаптації навчального середовища та використання спеціальних методик викладання. Найбільш ефективною є комплексна модель підтримки, яка включає раннє втручання, використання сучасних технологій та індивідуальний підхід до кожного учня.

На підставі вищевикладеного ми зробили висновок, що перспективним в контексті української системи інклюзивної освіти є впровадження найкращих практик ЄС. Зокрема, необхідно розширити використання цифрових технологій, удосконалити методику навчання з використанням бімодальної комунікації та забезпечити відповідну підготовку педагогів до роботи в умовах інклюзивного середовища. Це дозволить створити більш ефективну систему освіти, що сприятиме кращій соціалізації дітей із порушенням слуху.

Цікавим також є аналіз досвіду США та Канади, які є одними з лідерів у впровадженні ефективних моделей інклюзивної освіти для дітей із порушенням слуху. Їхній досвід базується на комплексному підході, що охоплює раннє втручання, широке використання сучасних допоміжних технологій і високий рівень підготовки педагогів до роботи в інклюзивному середовищі. Вивчення цих практик дозволяє виокремити ключові аспекти, які можуть бути адаптовані до української освітньої системи [35, с. 61-62].

Дослідження Marschark та Spencer доводять, що соціалізація дітей із порушенням слуху найбільш ефективна, якщо спеціальні освітні заходи розпочинаються в перші роки життя. Саме тому у США та Канаді діє низка

програм раннього втручання, які забезпечують своєчасну діагностику порушень слуху та ранню реабілітацію дітей. Однією з найбільш успішних ініціатив у США є програма «Early Hearing Detection and Intervention» (EHDI), що діє на державному рівні. Вона передбачає: [41, с. 217]

- обов’язковий скринінг слуху у новонароджених;
- ранню діагностику порушень слуху (до 6 місяців);
- забезпечення дітей слуховими апаратами або кохлеарними імплантами;
- доступ до спеціальних навчальних програм для дітей із порушенням слуху та їхніх сімей.

Дослідження S. Moeller підтверджують, що діти, які отримали раннє втручання, мають значно кращі мовленнєві та соціальні навички у порівнянні з тими, хто почав навчання пізніше [15, с. 65].

У Канаді також діє програма «Ontario Infant Hearing Program» (IHP), що охоплює комплексну підтримку дітей із порушенням слуху та їхніх сімей. Важливою особливістю є залучення батьків до освітнього процесу через курси мови жестів та спеціалізовані навчальні матеріали, що полегшують комунікацію між дитиною та її сім’єю [41, с. 217].

Проаналізувавши ці програми, ми зробили висновок, що успішна соціалізація дітей із порушенням слуху можлива лише за умови раннього діагностування проблеми та своєчасного впровадження корекційних заходів, що сприяють розвитку мовлення та комунікаційних навичок.

США та Канада, як і країни ЄС, активно впроваджують допоміжні технології, які сприяють комунікації та соціалізації учнів із порушенням слуху. Окремо варто відзначити систему «Visual Phonics», що використовується у США для розвитку мовлення у дітей із порушенням слуху. Вона базується на візуальних символах, що відображають артикуляційні рухи та сприяють кращому розумінню фонетики [35, с. 62-63].

Отже, ми зробили висновок, що інтеграція технологій у навчальний процес є одним із ключових факторів успішної соціалізації дітей із порушенням слуху.

Використання допоміжних пристроїв та цифрових ресурсів дозволяє значно підвищити рівень доступності освіти та сприяє повноцінному залученню учнів до навчального процесу.

У США та Канаді також значна увага приділяється професійному розвитку вчителів, які працюють в інклюзивному середовищі. У США існує «Council on Education of the Deaf» (CED) – організація, що сертифікує педагогів для роботи з дітьми із порушенням слуху [41, с. 217]. У Канаді діє програма «Teacher Preparation Program for Deaf and Hard of Hearing Students», що забезпечує комплексну підготовку педагогів. Особливістю цієї програми є залучення спеціальних тренінгів з індивідуалізованого підходу до навчання дітей із різним рівнем порушень слуху. Крім того, канадські вчителі проходять підготовку за моделлю «Collaborative Learning», що передбачає спільну роботу педагогів, сурдопедагогів, логопедів і психологів [15, с. 65-66]. Дослідження Knoors та Marschark доводять, що така взаємодія значно підвищує ефективність навчального процесу та сприяє кращій соціалізації учнів [35, с. 63-64].

Аналіз досвіду США та Канади дозволяє виокремити низку ефективних підходів до соціалізації дітей із порушенням слуху:

- Раннє втручання є критично важливим для мовленнєвого та соціального розвитку дитини.
- Використання сучасних технологій значно підвищує ефективність навчання та комунікації.
- Підготовка педагогів до роботи в інклюзивному середовищі має включати комплексний підхід, що охоплює володіння жестовою мовою, застосування технологій та розвиток навичок індивідуалізованого навчання.

Наведений досвід підтверджує, що комплексна державна підтримка, технологічна доступність та високий рівень підготовки педагогів є основними факторами успішної соціалізації учнів із порушенням слуху. Впровадження цих практик в Україні сприятиме підвищенню якості інклюзивної освіти та створенню ефективної системи підтримки дітей із порушенням слуху.

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що ключовими чинниками успішної соціалізації дітей із порушенням слуху є раннє втручання, персоналізоване навчання, застосування сучасних технологій і якісна підготовка педагогів. Інтеграція цих принципів в українську освітню систему дозволить створити ефективну модель інклюзивної освіти, що сприятиме повноцінній соціалізації дітей із порушенням слуху та їхньому активному залученню в суспільне життя.

2.2. Інноваційні методики розвитку комунікативних навичок у дітей із порушенням слуху

Розвиток комунікативних навичок є одним із ключових аспектів соціалізації дітей із порушенням слуху. У сучасній інклюзивній освіті цей процес ґрунтується на використанні допоміжних технологій, впровадженні альтернативних засобів комунікації та застосуванні інноваційних методик навчання. Останні десятиліття стали періодом значних наукових і технічних проривів у сфері сурдопедагогіки, що дозволило значно розширити можливості для дітей із порушенням слуху у процесі навчання та соціальної інтеграції.

Значний внесок у розвиток комунікативних навичок дітей із порушенням слуху зробили сучасні технології, які не лише компенсують втрату слуху, а й сприяють інтеграції дітей у середовище однолітків із нормальним слухом.

Слухові апарати та кохлеарні імпланти є найбільш поширеними технологіями, що сприяють відновленню слухового сприйняття та розвитку мовлення. Дослідження Marschark та Spencer демонструють, що діти, які отримують кохлеарну імплантацію у віці до трьох років, мають значно кращі мовленнєві та комунікативні навички у порівнянні з тими, хто отримує імплант у більш пізньому віці [15, с. 65].

У розвинених країнах, зокрема у США та Канаді, як було зазначено в рамках минулого підрозділу, існують державні програми раннього слухового втручання, які передбачають безкоштовну або частково субсидовану кохлеарну імплантацію для дітей із глибокою втратою слуху. В Україні подібні програми

поки що мають обмежене фінансування, що впливає на доступність цих технологій [41, с. 217].

Важливу роль у формуванні комунікативних навичок відіграють інтерактивні додатки та цифрові платформи. У сучасних школах активно використовуються мобільні застосунки, що допомагають дітям із порушенням слуху розвивати мовлення за допомогою візуальних, текстових та аудіоінтерактивних технологій [35, с. 63-64]. Прикладом успішних програм є «Speech Banana», що використовується у Фінляндії, та «AVAZ AAC», популярний у США. Ці платформи допомагають дітям тренувати артикуляцію, розуміння мови та розвиток словникового запасу. В Україні такі технології лише починають впроваджуватися, однак вони мають значний потенціал для розширення доступу до якісної освіти [15, с. 66]. Застосування технологій сприяє розвитку не лише мовлення, а й загальної комунікативної компетентності дитини. Дослідження Knoors та Marschark підтверджують, що використання субтитрованих матеріалів, програм з автоматичним перетворенням мовлення у текст та віртуальних перекладачів жестової мови значно покращує інтеграцію дітей із порушенням слуху у середовище однолітків [35, с. 64-65].

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що допоміжні технології відіграють вирішальну роль у процесі соціалізації дітей із порушенням слуху. Впровадження сучасних рішень, таких як слухові апарати, цифрові платформи та програми автоматичного перекладу мовлення, дозволяє значно покращити рівень комунікативних навичок та сприяє ефективній інтеграції учнів у суспільство.

Крім того, проаналізувавши наукову літературу, присвячену досліджуваній проблематиці, ми дійшли висновку, що мова жестів та візуальні технології є важливими інструментами комунікації для дітей із порушенням слуху, особливо у випадках, коли слухові апарати або кохлеарні імпланти не забезпечують повного відновлення слухового сприйняття.

У багатьох країнах світу мова жестів визнана офіційною мовою осіб із порушенням слуху. Наприклад, в американській системі освіти широко

використовується American Sign Language (ASL), у Фінляндії – Finnish Sign⁴ Language (FinSL), а у Франції – Langue des Signes Française (LSF) [15, с. 67].

Дослідження Branson та Miller демонструють, що діти, які з раннього віку опановують жестову мову, мають кращий когнітивний розвиток та вищий рівень соціальної адаптації. Водночас у багатьох країнах тривають дискусії щодо необхідності поєднання жестової мови із розвитком слухового мовлення [35, с. 65-66].

Сучасні технології дозволяють значно розширити можливості жестової комунікації. Одним із перспективних напрямів є розробка автоматизованих систем перекладу жестової мови. Наприклад, у США активно розвивається Google AI Interpreter, що використовує штучний інтелект для перетворення жестової мови у текст та навпаки [41, с. 219]. В Україні також проводяться дослідження у цій сфері. Наприклад, проєкт «Сервіс доступності інформації для осіб із порушенням слуху» передбачає створення системи автоматичного жестового перекладу українською мовою [52, с. 608-609].

Для дітей із порушенням слуху, які не володіють жестовою мовою, використовуються альтернативні методи комунікації, такі як піктограми, візуальні символи, текстові платформи. Наприклад, у школах Німеччини активно застосовується система «Widgit Symbols», що допомагає дітям із різним рівнем слухових порушень розуміти інформацію за допомогою графічних елементів [7, с. 56]. Аналізуючи альтернативні засоби комунікації, ми можемо зробити висновок, що жести мови залишається основним засобом спілкування для багатьох дітей із порушенням слуху. Водночас використання цифрових перекладачів, піктограм та текстових платформ дозволяє значно розширити комунікативні можливості та забезпечити інтеграцію таких дітей у загальноосвітній простір.

Бімодальна комунікація, що поєднує слухове мовлення та жестову мову, є однією з найбільш ефективних методик розвитку комунікативних навичок у дітей із порушенням слуху. Цей підхід дозволяє дитині використовувати обидва канали сприйняття інформації – аудитивний та візуальний – залежно від ситуації та рівня

залишкового слуху [35, с. 66-67]. Knoors та Marschark вважають, що бімодальне⁵ навчання сприяє гнучкості комунікації дітей із порушенням слуху. Вони можуть використовувати жестову мову у спілкуванні з іншими нечуючими, а в ситуаціях, коли потрібно взаємодіяти з чуючими людьми, застосовувати слухове мовлення [15, с. 67-68].

Фінська система освіти активно впроваджує бімодальну комунікацію, що дозволяє дітям із порушенням слуху паралельно вивчати жестову мову та розвивати навички усного мовлення. Подібний підхід використовується і в США, де учні можуть отримувати підтримку вчителів, які володіють як мовленням, так і жестовою мовою [41, с. 219-220].

Також варто зазначити, що бімодальна комунікація потребує комплексного підходу, що включає співпрацю педагогів, логопедів, сурдопедагогів і психологів. Основними компонентами успішної реалізації цього підходу є: [7, с. 57]

- Індивідуалізовані програми навчання, які адаптуються під особливості кожного учня.
- Раннє втручання, що дозволяє дитині з раннього віку розвивати мовленнєві навички та засвоювати жестову мову.
- Використання цифрових ресурсів, таких як відеоуроки жестової мови або програми для розвитку артикуляції.

Основною перевагою бімодальної комунікації є можливість широкої соціалізації дітей із порушенням слуху. Вони не обмежені одним типом комунікації та можуть адаптуватися до різних комунікативних ситуацій. Водночас цей метод має певні виклики, серед яких: [7, с. 57]

- Необхідність високої кваліфікації педагогів, які повинні володіти як усним мовленням, так і жестовою мовою.
- Індивідуальні відмінності учнів, що можуть впливати на швидкість засвоєння двох типів комунікації.

Наведене вище дозволяє зробити висновок, що бімодальне навчання є ефективним методом соціалізації дітей із порушенням слуху, однак його

реалізація потребує комплексного педагогічного супроводу та адаптованих освітніх програм.

Технологічний прогрес відкриває нові можливості для розвитку комунікативних навичок дітей із порушенням слуху. Одним із перспективних напрямів є використання штучного інтелекту (AI) та доповненої реальності (AR), що забезпечують нові формати навчання та соціалізації [35, с. 67-68]. Штучний інтелект дозволяє автоматично розпізнавати мовлення та перетворювати його у текст, що значно покращує доступність навчальних матеріалів для дітей із порушенням слуху. Одним із найперспективніших інструментів є Google Live Transcribe, що працює у режимі реального часу та допомагає учням сприймати інформацію на уроках [41, с. 220]. У США активно використовуються додатки з автоматичними субтитрами, що дозволяють дітям із порушенням слуху переглядати відеоуроки або брати участь у онлайн-лекціях [7, с. 57-58]. Доповнена реальність використовується для покращення навчального процесу завдяки інтерактивним візуальним матеріалам. Наприклад, у Фінляндії розроблено програму «SignAR», що дозволяє вивчати жестову мову за допомогою 3D-анімацій, які демонструють правильне виконання жестів [15, с. 68]. Подібні рішення можуть бути інтегровані і в українську освітню систему, що значно покращить процес вивчення жестової мови для учнів і педагогів. Віртуальна реальність (VR) дозволяє створювати спеціалізовані освітні простори, де діти із порушенням слуху можуть навчатися у змодельованих ситуаціях, що імітують реальне життя. У США реалізуються проекти з використанням VR-технологій для розвитку навичок спілкування та адаптації у суспільстві [35, с. 69].

Аналізуючи сучасні технології, можна зробити висновок, що їхнє використання значно розширює можливості дітей із порушенням слуху, сприяючи їхній соціалізації та покращенню комунікативних навичок.

Окрім технологічних рішень, важливу роль у розвитку комунікативних навичок дітей із порушенням слуху відіграють інтерактивні методи навчання. Вони створюють середовище, у якому дитина може активно взаємодіяти з

однолітками, розвивати навички невербальної комунікації та навчатися через практичний досвід.

Гейміфікація є ефективним методом навчання, що базується на використанні ігрових елементів для підвищення мотивації учнів. У Фінляндії та США активно впроваджуються навчальні платформи з інтегрованими іграми, що сприяють засвоєнню жестової мови та розвитку мовлення [15, с. 68-69]. Дослідження Tang & Yang свідчать, що використання рольових ігор допомагає дітям із порушенням слуху краще засвоювати комунікативні навички, оскільки такі методи моделюють реальні ситуації спілкування. Наприклад, у класах можуть проводитися інтерактивні сценки з використанням жестової мови або невербальних засобів комунікації, що сприяє практичному засвоєнню соціальних норм [35, с. 69-70].

Театральна діяльність є ще одним ефективним інструментом розвитку комунікативних навичок у дітей із порушенням слуху. Вона дозволяє учням розвивати міміку, жестикуляцію та невербальну комунікацію, що сприяє їхній соціальній інтеграції. У Франції, наприклад, реалізується проєкт «The Silent Stage», де діти з порушенням слуху беруть участь у театральних постановках з використанням жестової мови та візуальних ефектів [41, с. 220].

Успішним прикладом інтеграційної стратегії є соціальні проєкти, що передбачають спільну діяльність дітей із порушенням слуху та їхніх чуючих однолітків. У Польщі реалізується програма «Sign Together», де діти разом навчаються жестової мови та спільно виконують завдання, що сприяє зменшенню бар'єрів у спілкуванні [7, с. 58].

Таким чином, інтерактивні методики є важливим інструментом соціалізації дітей із порушенням слуху, оскільки вони дозволяють розвивати комунікативні навички у природних та змодельованих ситуаціях.

Ефективність розвитку комунікативних навичок значною мірою залежить від правильно організованого навчального процесу, що включає як індивідуальні, так і групові заняття.

Як вже було зазначено вище, сучасні підходи до інклюзивної освіти передбачають адаптацію навчального процесу під особливі потреби дітей із порушенням слуху. Наприклад, у Фінляндії застосовується методика «Total Communication», що поєднує використання слухового мовлення, жестової мови, письмових матеріалів та візуальних підказок для забезпечення ефективного засвоєння навчального матеріалу.

Крім того, у США та Канаді активно застосовується практика залучення до навчального процесу команди спеціалістів, що включає вчителів, логопедів, сурдопедагогів та психологів. Це дозволяє створювати комплексні освітні програми, які відповідають індивідуальним потребам кожної дитини.

Використання інтегрованих навчальних програм є ще одним ефективним методом адаптації. У Польщі, наприклад, реалізуються курси, що дозволяють дітям із порушенням слуху брати участь у загальноосвітніх заняттях за допомогою цифрових перекладачів жестової мови та інтерактивних ресурсів [15, с. 69].

На підставі аналізу можна зробити висновок, що індивідуальні та групові заняття є важливими складовими навчального процесу, які сприяють розвитку мовлення, соціалізації та адаптації дітей із порушенням слуху у загальноосвітньому середовищі.

Соціалізація дітей із порушенням слуху значною мірою залежить від взаємодії між педагогами, батьками та навчальними закладами. Успішна інклюзія вимагає високого рівня підготовки педагогічного персоналу. У Фінляндії, наприклад, учителі проходять спеціальні курси з вивчення жестової мови та адаптаційних методик навчання [15, с. 70]. В Україні система підготовки педагогів ще потребує вдосконалення, зокрема через обов'язкове включення до програм підготовки вчителів курсів із інклюзивної педагогіки [7, с. 58-59].

Батьки відіграють ключову роль у розвитку мовлення дитини. У США існують спеціальні програми підтримки родин, такі як «Parent-Child Communication Program», що навчають батьків методикам стимулювання мовлення та використання жестової мови вдома [35, с. 70-71]. Saloviita в рамках

дослідження робить висновок, що активна участь батьків у навчальному процесі дитини значно покращує її соціалізацію та рівень комунікативних навичок [41, с. 221]. В Україні поступово розвивається практика залучення батьків до освітнього процесу через тренінги, консультації та спільні освітні ініціативи.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що співпраця між педагогами та батьками є визначальним чинником у розвитку комунікативних навичок дітей із порушенням слуху. Важливо продовжувати вдосконалення підготовки вчителів та впроваджувати ефективні моделі навчання батьків, що сприятиме створенню комфортного освітнього середовища та повноцінній соціалізації учнів.

Отже, інноваційні методики розвитку комунікативних навичок дітей із порушенням слуху базуються на комплексному підході, що включає використання допоміжних технологій, альтернативних засобів комунікації, інтерактивних методик навчання та активну взаємодію педагогів і батьків.

Допоміжні технології, зокрема слухові апарати, кохлеарні імпланти, цифрові платформи та AI-рішення, значно покращують доступність освіти та сприяють соціалізації учнів. Жестова мова залишається основним засобом комунікації для багатьох дітей, а поєднання жестової та звукової мови у бімодальному навчанні дає змогу підвищити ефективність спілкування.

Значний потенціал мають інтерактивні методи навчання, зокрема гейміфікація, рольові ігри, театральні постановки та VR/AR-технології, які сприяють розвитку комунікативних навичок у природних і змодельованих ситуаціях. Водночас важливу роль відіграє підготовка педагогів та залучення батьків до процесу навчання, що забезпечує безперервну підтримку дитини в навчальному середовищі та поза його межами.

Загалом впровадження інноваційних методик дозволяє значно підвищити рівень комунікативної компетентності дітей із порушенням слуху, сприяючи їхній успішній інтеграції в суспільство.

Висновки до розділу 2

Аналіз практичних аспектів соціалізації учнів із порушенням слуху в умовах інклюзивної освіти засвідчив, що ефективна інтеграція цих дітей у суспільство залежить від державної політики, рівня підготовки педагогічних кадрів, використання допоміжних технологій та впровадження інноваційних методик навчання.

Світовий досвід демонструє різноманітні моделі соціалізації: повна інклюзія (США, Канада, Фінляндія), комбіноване навчання (Німеччина, Польща) та спеціалізовані освітні установи (частково Україна). Найбільш ефективними є підходи, що базуються на ранньому втручанні, індивідуалізованому навчанні та використанні цифрових технологій. Вітчизняна практика показує позитивну динаміку розвитку інклюзії, однак існують виклики, пов'язані з кадровим забезпеченням, доступністю ресурсів і необхідністю адаптації методичних підходів.

Сучасні інноваційні методики сприяють розвитку комунікативних навичок дітей із порушенням слуху, зокрема завдяки поєднанню слухового мовлення та жестової мови, використанню інтерактивних платформ, технологій штучного інтелекту, доповненої реальності та гейміфікації. Важливим аспектом залишається активна співпраця педагогів, логопедів, психологів і батьків у процесі навчання.

На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що для вдосконалення інклюзивної освіти в Україні необхідно інтегрувати передові міжнародні практики, забезпечити технологічну підтримку навчального процесу та розширити систему професійної підготовки педагогів для роботи з учнями із порушенням слуху.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ¹ УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

3.1. Методологія та організація експериментального дослідження

Сучасна освітня практика дедалі частіше орієнтується на інтеграцію інноваційних засобів комунікації та допоміжних технологій як важелів соціалізації дітей із порушенням слуху. Однак ефективність таких механізмів у специфічних умовах інклюзивного навчання потребує не лише теоретичного обґрунтування, але й ґрунтового емпіричного підтвердження. Саме тому дане дослідження було присвячене практичній перевірці ефективності використання адаптованих педагогічних технологій в процесі соціалізації учнів, що мають вади слуху.

Метою дослідження є емпіричне вивчення ефективності механізмів соціалізації учнів із порушенням слуху в умовах інклюзивної освіти шляхом впровадження допоміжних технологій, інноваційних засобів комунікації та адаптованих педагогічних підходів у навчально-виховний процес.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що соціалізація учнів із порушенням слуху буде більш ефективною за умови цілеспрямованого впровадження інноваційних освітньо-комунікативних технологій (інтерактивних цифрових платформ, засобів альтернативної комунікації, бімодальних підходів) у поєднанні з адаптованими педагогічними практиками в умовах інклюзивного навчання.

Завдання дослідження:

1. Визначити вихідний рівень соціалізованості учнів із порушенням слуху на основі валідованих методик.
2. Розробити систему педагогічних заходів, спрямованих на активізацію комунікативної, емоційно-соціальної та інтерактивної активності учнів у межах навчального середовища.

3. Провести формувальний експеримент з впровадження розроблених заходів.
4. Оцінити динаміку рівня соціалізації після впровадження педагогічного впливу.
5. Здійснити аналіз ефективності використаних методик та сформулювати практичні рекомендації.

Емпіричне дослідження проводилося на базі *Комунального закладу Львівської обласної ради «Львівська спеціальна школа Марії Покрови»*, який забезпечує надання освітніх послуг дітям із різним ступенем порушення слуху.

До *вибірки* увійшли 41 учень 5–12 класів цього закладу віком від 11 до 18 років. Серед них були представлені учні з такими формами порушення слуху:

- сенсоневральна глухота (повна втрата слуху) – 17 учнів,
- помірна або часткова втрата слуху – 14 учнів,
- залишковий слух або кохлеарна імплантація – 10 учнів.

Важливо зазначити, що усі учасники мали розроблені індивідуальні освітні траєкторії, сформовані відповідно до вимог Державного стандарту спеціальної освіти.

Експериментальне дослідження соціалізації учнів із порушенням слуху в умовах інклюзивного освітнього простору проводилося у два послідовні етапи: констатувальний та формувальний. Такий поділ зумовлений необхідністю не лише діагностувати вихідний стан розвитку соціалізації, а й емпірично перевірити ефективність спеціально розроблених педагогічних заходів.

Констатувальний етап, тривалістю два тижні, мав на меті виявлення початкового рівня соціалізованості учнів із порушенням слуху. Для цього було використано три валідні, адаптовані до вікових і когнітивних особливостей дітей із сенсорними порушеннями методики: методику діагностики рівня соціалізованості учнів (за Л.Ф. Курдюмовою), тест-опитувальник соціальної компетентності школярів (за О.В. Андрієнко) та адаптований варіант соціометричного опитування (за Дж. Морено). Проведення діагностичних процедур супроводжувалося візуальною та сурдопедагогічною підтримкою, що

забезпечило їх доступність та розуміння для кожного учня. Результати³ тестування дали змогу визначити базовий рівень сформованості соціально-комунікативних навичок, ступінь інтеграції в учнівський колектив, а також ідентифікувати дітей із низьким рівнем соціальної включеності.

На формувальному етапі, який тривав чотири тижні, реалізовувався педагогічний вплив, що передбачав впровадження адаптованих заходів соціалізації. Зміст формувального етапу був спрямований на розвиток комунікативної компетентності через поєднання традиційних педагогічних підходів і сучасних допоміжних технологій: використання цифрових платформ для розвитку мовлення, візуально-інтерактивних засобів комунікації, елементів гейміфікації, а також застосування бімодальної комунікації (усного мовлення у поєднанні з жестовою мовою). Заняття проводилися в груповій та індивідуальній формах у межах навчально-виховного процесу, а також під час спеціально організованих інтерактивних заходів (театралізовані ігри, рольові вправи, спільні навчальні проєкти). Основною метою формувального впливу було створення умов для природного розвитку соціальних зв'язків, розширення кола міжособистісної взаємодії та підвищення рівня залученості учнів до колективної діяльності.

Після завершення формувального етапу було проведено повторну діагностику з використанням тих самих методик, що використовувалися на початку дослідження. Така повторюваність методичного інструментарію дозволила здійснити порівняльний аналіз отриманих результатів до та після педагогічного впливу. На основі зіставлення даних було проаналізовано якісні та кількісні зміни у рівні соціалізації учнів, що стало підґрунтям для формування науково обґрунтованих висновків щодо ефективності впроваджених інноваційних методик у системі інклюзивної освіти дітей із порушенням слуху.

Для забезпечення об'єктивного та валідного оцінювання рівня соціалізації учнів із порушенням слуху було використано три діагностичні методики, які відповідають віковим, когнітивним і комунікативним особливостям

досліджуваної вибірки. Всі методики адаптовані для використання в освітньому середовищі та мають апробацію в українських педагогічних дослідженнях.

Однією з основних методик, застосованих у даному дослідженні, є *Методика діагностики рівня соціалізованості учнів*, адаптована на основі концептуальної моделі Л.Ф. Курдюмової. Обраний інструмент дозволяє цілісно оцінити рівень соціалізованості школярів у контексті таких ключових компонентів, як ціннісно-мотиваційна орієнтація, соціальна активність, здатність до емоційно-етичної взаємодії, сформованість навичок колективного співіснування, а також здатність до прийняття соціальних норм. У контексті дослідження, яке проводилося серед учнів із порушенням слуху, дана методика була адаптована відповідно до сенсорних можливостей досліджуваних: змістове наповнення запитань було спрощене, а інструкції – подані у візуально доступному форматі з використанням жестової мови (у разі потреби) або графічних підказок.

Методика передбачає індивідуальне заповнення анкетного бланка, що містить серію суджень, які потребують від учня вибору варіанту відповіді, що найкраще відображає його поведінкові стратегії в типових соціальних ситуаціях (у класі, під час спілкування з ровесниками, під час вирішення конфліктів тощо). Обробка результатів базується на кількісній шкалі з визначенням рівнів соціалізованості: низький, середній, високий.

Доцільність застосування цієї методики в умовах нашого дослідження зумовлена її цілісністю та спрямованістю на виявлення саме тих аспектів соціалізації, які є критичними в інклюзивному освітньому просторі: участь у груповій діяльності, відкритість до соціальної взаємодії, внутрішня готовність до прийняття колективних норм. З огляду на специфіку учнів із порушенням слуху, які часто мають обмежені можливості щодо спонтанної соціальної взаємодії, ця методика дозволяє зафіксувати наявні бар'єри та водночас виявити потенціал до їх подолання через педагогічний вплив. Її використання на констатувальному та повторному (контрольному) етапах дало змогу простежити динаміку змін у

структурі соціалізованості школярів після реалізації формувального експерименту.⁵

Другою методикою, яка була залучена до емпіричного дослідження соціалізації учнів із порушенням слуху, є *Тест-опитувальник соціальної компетентності школярів, розроблений і адаптований українською дослідницею О.В. Андрієнко*. Ця методика є психодіагностичним інструментом, спрямованим на кількісне та якісне вивчення рівня сформованості соціально значущих навичок і характеристик, що забезпечують ефективну взаємодію індивіда з оточенням.

Соціальна компетентність у рамках даної методики визначається як комплекс індивідуальних здатностей, які дозволяють особистості конструктивно будувати взаємини, вирішувати конфлікти, співпрацювати, регулювати власні емоції в соціальному контексті та виявляти емпатію.

Опитувальник складається з низки ситуаційних суджень та запитань, що вимагають оцінювання учнями своєї поведінки в типових шкільних і позашкільних соціальних ситуаціях. Для забезпечення валідності результатів у нашому дослідженні адаптація методики передбачала лінгвістичне спрощення формулювань, подання інструкцій у візуалізованому форматі та, за потреби, сурдопедагогічний супровід.

Методика дозволяє оцінити наступні структурні компоненти соціальної компетентності:

- емпатичність (здатність до розуміння емоцій інших),
- комунікативна гнучкість,
- рефлексивна чутливість до соціальних норм,
- емоційна саморегуляція,
- мотивація до співпраці.

Оцінювання здійснюється у балах за шкалою Лайкерта, що дозволяє здійснювати статистичну обробку результатів, порівняльний аналіз до- і післяекспериментальних вимірів, а також виявляти індивідуальні профілі сильних і слабких сторін кожного учня.

Доцільність використання цієї методики у рамках нашого дослідження зумовлена її відповідністю віковим можливостям учнів 5–12 класів, універсальністю охоплення соціально значущих якостей та науково обґрунтованою структурою оцінювання. Для учнів із порушенням слуху, які нерідко мають труднощі у сфері соціальної емпатії та емоційного зчитування невербальних сигналів, ця методика дає можливість виявити не лише загальний рівень соціальної адаптованості, але й визначити конкретні аспекти, що потребують корекційної педагогічної підтримки.

Застосування тесту О.В. Андрієнко дозволило отримати цінну інформацію для розробки змісту формувального експерименту, а також оцінити ефективність педагогічного впливу на соціальну компетентність дітей після впровадження інноваційних технологій та комунікативних засобів.

Третім інструментом діагностики в даному дослідженні стала *Адаптована версія соціометричної методики Дж. Морено*, що є класичним і науково визнаним засобом дослідження міжособистісної взаємодії у малих соціальних групах, зокрема у шкільному колективі. Соціометрія дозволяє емпірично визначити структуру групової взаємодії, виявити рівень соціальної прийнятості кожного учасника, ступінь його інтегрованості у групу, наявність ізоляції або соціального лідерства.

У контексті нашого дослідження методика була модифікована з урахуванням специфічних потреб учнів із порушенням слуху. Зокрема, всі питання та інструкції подавались у візуалізованому графічно-текстовому форматі, з використанням символічних піктограм та кольорового кодування, що підвищувало розуміння інструкцій та мінімізувало ймовірність змістового спотворення. За необхідності застосовувався супровід сурдопедагога або переклад жестовою мовою.

Ключовим завданням соціометричного дослідження було виявлення соціометричного статусу учня в межах класної групи – визначення рівня симпатії, антипатії, нейтральності, наявності соціометричних зірок, ізольованих учнів та взаємних виборів. Методика дозволила кількісно зафіксувати рівень

соціального включення кожного учасника у мікросоціум класу, що є надзвичайно важливим для оцінки ефективності процесу соціалізації.

Крім того, завдяки соціометрії вдалося прослідкувати динаміку змін у структурі взаємин після формувального етапу, що був спрямований на покращення комунікативної взаємодії, розвиток співпраці та створення безпечного емоційного середовища.

Обґрунтування доцільності застосування цієї методики ґрунтується на її високій діагностичній цінності для виявлення реального (не декларованого) соціального статусу учнів, що особливо важливо у випадку дітей із порушенням слуху, які через обмеження вербальної комунікації можуть бути менш помітними або виключеними з неформального середовища класу. Соціометричний аналіз дозволяє не лише виявити таких учнів, а й оцінити ефективність цілеспрямованих педагогічних зусиль з інтеграції дитини у навчальне середовище.

У межах дослідження методика застосовувалася на двох етапах – до та після формувального впливу, що дало змогу відстежити не лише зміну індивідуального статусу учня, а й трансформацію соціальної структури класної спільноти загалом. Це дозволило зробити глибокі та верифіковані висновки щодо ефективності використаних інноваційних засобів у контексті соціалізації учнів із порушенням слуху.

Після завершення формувального етапу дослідження, отримані результати були проаналізовані за допомогою кількісно-якісного підходу. Кількісна обробка охоплювала порівняльний аналіз середніх значень до і після експерименту за кожною з методик. Якісний аналіз включав характеристику динаміки індивідуальних і групових змін у поведінкових паттернах та рівні залучення в соціальну взаємодію.

На підставі сукупного аналізу отриманих емпіричних даних буде сформульовано висновки щодо ефективності впроваджених педагогічних заходів, які будуть представлені у наступних підрозділах.

3.2. Результати дослідження ефективності допоміжних технологій у процесі соціалізації дітей із порушенням слуху

З метою емпіричної перевірки ефективності інноваційних механізмів соціалізації учнів із порушенням слуху в умовах інклюзивної освіти було реалізовано педагогічне дослідження, яке включало два ключові етапи: констатувальний та формувальний.

На констатувальному етапі здійснено первинну психодіагностику рівня соціалізації учнів за трьома валідованими методиками:

1. Методика діагностики рівня соціалізованості (адаптація за Л.Ф. Курдюмовою),
2. Тест-опитувальник соціальної компетентності (за О.В. Андрієнко),
3. Соціометричне опитування (адаптована версія методики Дж. Морено).

Діагностичні процедури були спрямовані на визначення таких ключових показників соціалізації: рівень прийняття соціальних норм, активність у міжособистісній взаємодії, комунікативна гнучкість, здатність до співпраці, рівень включення у соціальне середовище класу.

Після отримання вихідних даних було реалізовано формувальний етап, що тривав чотири тижні. У межах цього етапу запроваджено комплекс педагогічних заходів із використанням допоміжних технологій, альтернативних засобів комунікації, цифрових платформ, елементів бімодальної комунікації та інтерактивних методів навчання.

На завершальному етапі дослідження було проведено вторинну діагностику за тими ж методиками та з використанням ідентичного інструментарію. Це дозволило здійснити зіставний аналіз динаміки змін і сформулювати обґрунтовані висновки щодо ефективності впроваджених технологічних і педагогічних рішень у контексті соціалізації дітей із порушенням слуху.

Формувальний етап експериментального дослідження був спрямований на перевірку ефективності спеціально підібраного комплексу педагогічних заходів

та сучасних допоміжних технологій, що мали на меті стимулювати соціалізацію учнів із порушенням слуху в умовах спеціальної школи. Розроблені заходи спиралися на аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду, результати попередніх досліджень і враховували як психофізіологічні особливості учнів із сенсорними порушеннями, так і організаційно-методичні можливості закладу освіти.

Комплексна програма передбачала поєднання п'яти ключових напрямів впровадження інноваційних засобів:

1. Використання мобільних та настільних цифрових платформ для розвитку комунікативних навичок: було інтегровано платформи на кшталт LinguaSign (тренування жестової мови), Read&Speak (для розпізнавання мови та текстової трансляції), а також мультимедійні вправи на основі програми Avaz AAC, адаптованої до українських умов.
2. Застосування допоміжних технологій аудитивної компенсації, таких як FM-системи, персональні підсилювачі мовлення та мультимедійні проєктори з субтитрованим контентом. Такі засоби активно використовувалися під час інтегрованих уроків, що дозволяло компенсувати бар'єри мовного сприймання.
3. Використання бімодальної комунікації – одночасне застосування жестової мови та усного мовлення. Уроки проводились у форматі подвійної презентації матеріалу, з синхронним використанням жестів і мовлення, що сприяло покращенню розуміння контенту й одночасному закріпленню жестових і мовних форм.
4. Інтерактивні заняття з елементами гейміфікації: рольові й театралізовані ігри, симуляційні вправи («Модель конфлікту», «Коло друзів», «Пошта емоцій»), під час яких учні виконували соціальні ролі, тренуючи комунікативну поведінку в змодельованих соціальних ситуаціях.
5. Інклюзивні освітні проєкти в малих групах, що передбачали участь у колективних творчих завданнях (створення презентацій, відеороликів, стінгазет жестовою мовою, соціальні відео з субтитрами тощо). Ці

форми дозволили активізувати процес співпраці між учнями, сприяли подоланню ізоляції та формуванню почуття приналежності до групи.

Усі заходи реалізовувалися в умовах навчального розкладу школи без штучного вилучення дітей із основного освітнього процесу. Це забезпечило максимальну екологічність експериментального втручання та сприяло природному характеру формування соціальних зв'язків.

Проведення комплексної програми дозволило з різних боків вплинути на основні компоненти соціалізації: когнітивний (розуміння соціальних норм), поведінковий (навички взаємодії), емоційно-регуляторний (управління емоціями у соціумі), комунікативний (усне та альтернативне спілкування). Далі представлено результати реалізації цих заходів, зокрема динаміка змін рівня соціалізації за кожною з трьох методик.

На першому (констатувальному) етапі респондентам було запропоновано до проходження адаптовану методику визначення рівня соціалізованості. Отримані результати до та після педагогічного впливу представлено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Динаміка рівня соціалізованості учнів за результатами методики Л.Ф.

Курдюмової (у %)

Рівень соціалізованості	До форм. етапу	Після форм. етапу
Високий	19,5 %	43,9 %
Середній	48,8 %	46,3 %
Низький	31,7 %	9,8 %

Результати аналізу свідчать про виражену позитивну динаміку рівня соціалізованості в учнів із порушенням слуху після реалізації комплексу допоміжних та комунікативних технологій. Зокрема, частка респондентів із високим рівнем соціалізованості зросла майже в 2,3 рази (з 19,5 % до 43,9 %), що свідчить про суттєве підвищення здатності учнів до усвідомленої соціальної

взаємодії, готовності приймати правила співжиття у колективі, а також про зростання впевненості у власних комунікативних можливостях.

Зниження показника низького рівня соціалізованості з 31,7 % до 9,8 % є важливим доказом ефективності впроваджених інновацій. Такий результат свідчить про подолання ізоляції, зниження тривожності у соціальній взаємодії та зростання включеності до групової діяльності. Збереження відносно стабільної частки учнів із середнім рівнем пояснюється віковими особливостями досліджуваних та індивідуальними траєкторіями розвитку.

Таким чином, методика діагностики соціалізованості підтвердила ефективність системної педагогічної роботи, що включала інтерактивні підходи, мультимедійні технології та адаптовану комунікацію, як інструменти стимуляції соціальної активності дітей із порушенням слуху.

Результати дослідження за методикою оцінювання соціальної компетентності (адаптація за О.В. Андрієнко) до та після впровадження розроблених заходів та застосування інноваційних технологій графічно представлено на Рис. 3.1.

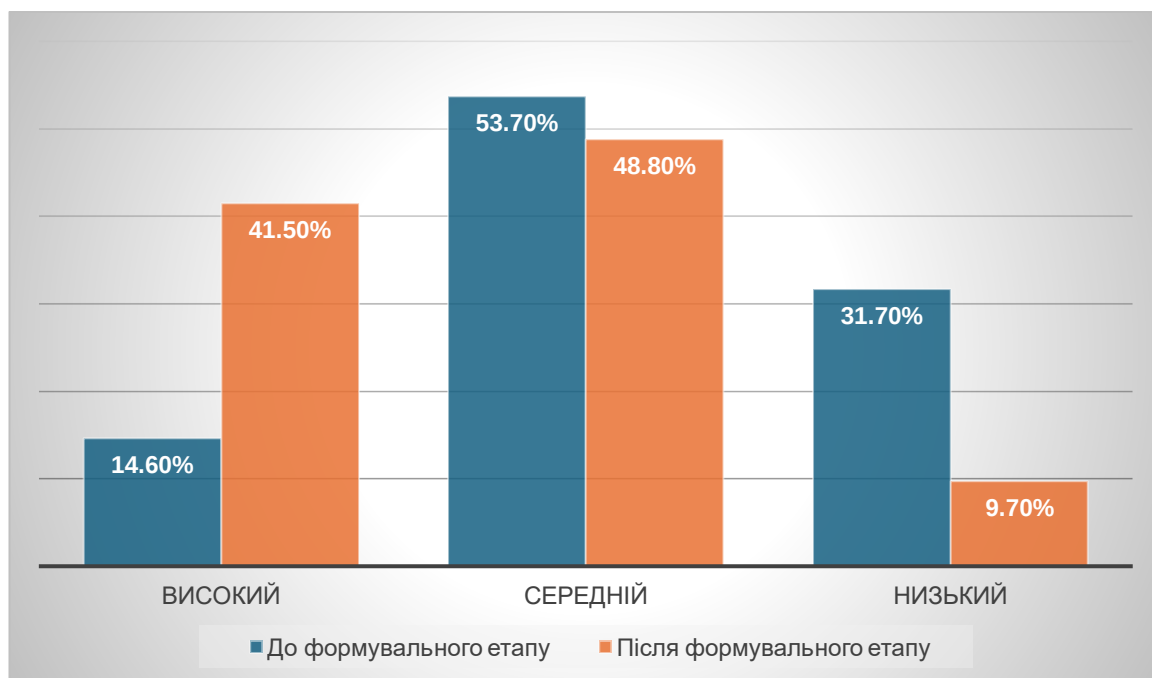

Рис. 3.1. Рівень соціальної компетентності учнів до і після формувального етапу експерименту (у %)

Аналіз даних засвідчив істотне покращення показників соціальної компетентності учнів після реалізації запропонованої системи педагогічних впливів. Зокрема, відсоток респондентів із високим рівнем соціальної компетентності зріс утричі (з 14,6 % до 41,5 %). Це дозволяє говорити про покращення таких ключових показників, як уміння будувати діалог, приймати точки зору інших, емоційно адаптуватися до змін у соціальному середовищі.

Суттєве зниження рівня низької соціальної компетентності (з 31,7 % до 9,7 %) є підтвердженням того, що цілеспрямована робота із застосуванням інноваційних засобів комунікації (візуалізовані вправи, рольові ігри, інтерактивні інтерфейси з підтримкою жестової мови) є ефективною для формування комунікативно-соціальних умінь.

Трохи зменшилась частка дітей із середнім рівнем (з 53,7 % до 48,8 %), що вказує на тенденцію до переходу у вищий рівень розвитку, але також сигналізує про збереження певних індивідуальних труднощів у частини респондентів, що, ймовірно, пов'язано з типом порушення слуху чи когнітивними особливостями.

Загалом отримані результати демонструють високу ефективність впроваджених заходів для розвитку саме тих складових соціальної компетентності, які є критичними для успішної соціалізації учнів із порушенням слуху в інклюзивному середовищі.

Третім етапом діагностичного дослідження стала соціометрична оцінка міжособистісної взаємодії в учнівському середовищі, проведена за адаптованою версією класичної методики Дж. Морено.

Дана методика особливо цінна у роботі з учнями з порушенням слуху, оскільки дозволяє об'єктивно дослідити їхню участь у груповій взаємодії не на основі самооцінки, а через виявлення реальних зв'язків у колективі. Результати до та після формувального етапу представлені у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

**Розподіл учнів за соціометричним статусом до і після формувального етапу
(у %)**

Соціометричний статус	До форм. етапу	Після форм. етапу
Соціометричні «зірки»	7,3 %	22,0 %
Популярні (високий статус)	17,1 %	29,3 %
Нейтральні	41,5 %	34,1 %
Ізольовані (неотримані вибори)	34,1 %	14,6 %

Як показує аналіз результатів, після впровадження комплексу заходів із використанням допоміжних технологій спостерігається якісне покращення соціометричної структури класу. Зокрема, частка учнів, які не отримали жодного соціального вибору, зменшилася з 34,1 % до 14,6 %, що свідчить про значне зниження рівня соціальної ізоляції. Це особливо важливо в контексті роботи з дітьми із порушенням слуху, які традиційно схильні до обмеженої міжособистісної взаємодії.

Водночас майже утричі зросла кількість учнів із статусом соціометричних «зірок» (з 7,3 % до 22 %), тобто тих, хто був обраний більшістю однолітків як бажаний партнер для спільної діяльності. Зростання цього показника свідчить про формування позитивного емоційного клімату, підвищення комунікативної активності та довіри в групі.

Також суттєво збільшилась частка учнів із високим рівнем прийняття (з 17,1 % до 29,3 %), що дає підстави стверджувати про покращення якості соціальної інтеграції в класних колективах. Зменшення частки нейтральних учнів також свідчить про активізацію соціальної взаємодії, зменшення «пасивної» соціальної позиції.

Таким чином, соціометричні дані об'єктивно підтверджують ефективність реалізованих заходів, зокрема, інтерактивної роботи у групах, використання ігор на соціальну взаємодію, та залучення до спільних творчих проєктів, які сприяли подоланню комунікативної замкненості й стимулювали соціальне включення учнів із порушенням слуху.

На основі узагальнення результатів, отриманих у процесі експериментального дослідження, можна стверджувати, що впроваджений комплекс педагогічних заходів із використанням допоміжних технологій, інноваційних засобів комунікації та адаптованих методичних підходів виявився ефективним інструментом соціалізації учнів із порушенням слуху в умовах інклюзивного освітнього простору. Кількісно-якісний аналіз результатів за трьома психодіагностичними методиками дозволяє виділити низку ключових ефектів, що є прямим свідченням того, що інноваційні засоби соціалізації, коли вони цілеспрямовано інтегруються у навчально-виховний процес і відповідають особливим потребам учнів із сенсорними порушеннями, здатні якісно трансформувати соціальний досвід дитини, розширити її можливості в комунікативному, емоційному та поведінковому аспектах.

Результати дослідження підтверджують гіпотезу про ефективність використання допоміжних технологій у поєднанні з адаптованими педагогічними підходами як засобу соціалізації учнів із порушенням слуху в інклюзивному освітньому середовищі. Це створює вагоме наукове та практичне підґрунтя для подальшого впровадження подібних програм у спеціальних та інклюзивних закладах освіти.

3.3. Науково-практичні рекомендації для педагогів, батьків і фахівців щодо оптимізації соціалізації учнів із порушенням слуху

На основі узагальнення результатів експериментального дослідження, а також з урахуванням актуальних наукових підходів до інклюзивної освіти і спеціальної педагогіки, сформульовано комплекс науково обґрунтованих і практично доцільних рекомендацій, спрямованих на оптимізацію процесу соціалізації учнів із порушенням слуху. Рекомендації адресовані трьома основним категоріям суб'єктів освітньої взаємодії – педагогам, батькам та фахівцям супроводу (сурдопедагогам, логопедам, психологам, асистентам учителя), діяльність яких є визначальною для створення успішного інклюзивного простору.

1. Рекомендації для педагогічних працівників

1.1. Інтеграція бімодальних комунікативних стратегій у щоденну педагогічну практику: системне використання як усного мовлення, так і жестової мови підвищує доступність навчального контенту для учнів із різними рівнями порушення слуху та сприяє розвитку їхньої комунікативної гнучкості.

1.2. Застосування допоміжних технологій у процесі викладання: рекомендовано регулярно використовувати FM-системи, субтитровані відеоматеріали, візуальні презентації, електронні додатки для синхронного перекладу або відтворення мови у текстовому форматі. Це значно знижує когнітивне навантаження на дитину та сприяє її соціальному включенню.

1.3. Створення емоційно безпечного середовища в класі: вчителю варто ініціювати ситуації позитивної взаємодії між усіма учнями класу, формувати культуру прийняття, емпатії та взаємодопомоги, а також оперативно реагувати на прояви соціальної ізоляції.

1.4. Використання інтерактивних методів навчання: гейміфікація, проєктна діяльність, рольові ігри та театралізовані вправи дають змогу учням із порушенням слуху активно включатися у спільну діяльність, що формує соціальні навички та посилює мотивацію до навчання.

1.5. Індивідуалізація освітнього процесу: необхідно розробляти адаптовані освітні маршрути з урахуванням рівня слухового сприймання, когнітивного розвитку, темпу роботи та комунікативних можливостей кожного учня.

1.6. Підвищення професійної компетентності: рекомендується проходження систематичного навчання з інклюзивної педагогіки, сурдопедагогіки, основ жестової мови та цифрової інклюзії.

2. Рекомендації для батьків учнів із порушенням слуху

2.1. Активна участь у комунікативному розвитку дитини: рекомендується щоденна практика жестової або бімодальної мови у побуті, залучення дитини до спільних дій, обговорення подій та емоцій з урахуванням її комунікативних особливостей.

2.2. Формування соціального досвіду поза межами школи: сприяння участі дитини у позашкільних заходах, гуртках, інклюзивних і волонтерських ініціативах сприяє розширенню соціальних контактів і подоланню соціальної тривожності.

2.3. Забезпечення психологічної підтримки: важливо бути чутливими до емоційного стану дитини, створювати середовище безумовного прийняття, підтримки та відкритого діалогу.

2.4. Партнерство з педагогами: ефективна соціалізація вимагає постійного зв'язку з вчителями, участі у плануванні та оцінюванні індивідуального прогресу дитини, а також узгодження педагогічних стратегій.

3. Рекомендації для фахівців супроводу

3.1. Комплексний міждисциплінарний підхід: логопед, сурдопедагог, психолог та асистент учителя мають координувати свої дії, здійснюючи цілісну підтримку дитини в освітньому середовищі.

3.2. Регулярний діагностичний моніторинг: необхідно систематично оцінювати динаміку комунікативного та соціального розвитку учня, адаптуючи методи підтримки відповідно до виявлених змін.

3.3. Розробка індивідуальних програм розвитку соціальних навичок: ці програми мають включати елементи тренінгової роботи, симуляції соціальних ситуацій, вправи на розвиток емоційного інтелекту та комунікативної компетентності.

3.4. Навчання персоналу жестової мови та цифрових інструментів: фахівці повинні володіти інструментами цифрової комунікації (застосунками для субтитрування, перекладачами жестів тощо) та жестовою мовою на рівні, достатньому для ефективної підтримки учня.

Таким чином, систематична реалізація наведених рекомендацій здатна забезпечити більш високий рівень соціальної адаптації учнів із порушенням слуху в інклюзивному освітньому середовищі. Ключовими умовами успішної соціалізації є міжвідомча взаємодія, цілеспрямоване використання технологій, педагогічна емпатія та активна участь родини. Виконання цих рекомендацій не

лише підвищує якість освітнього процесу, а й сприяє створенню рівноправного соціального середовища для всіх учасників навчального процесу.

Висновки до розділу 3

Результати експериментального дослідження соціалізації учнів із порушенням слуху в умовах інклюзивного освітнього простору засвідчили наукову й практичну ефективність цілеспрямованого впровадження допоміжних технологій, інноваційних методик комунікації та адаптованих педагогічних стратегій. Реалізація формувального етапу експерименту продемонструвала значне покращення показників соціалізованості, соціальної компетентності та рівня соціометричної включеності учнів, що підтверджується результатами повторного психодіагностичного тестування.

Доведено, що використання бімодальної комунікації, цифрових освітніх платформ, інтерактивних групових форм навчання та підтримка мультисенсорного середовища сприяють інтенсифікації процесу соціальної інтеграції нечуючих дітей. Отримані дані мають високу наукову валідність і можуть бути основою для формування ефективних освітніх моделей та практичних рекомендацій у сфері інклюзивної та спеціальної освіти.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило здійснити комплексний аналіз соціалізації учнів із порушенням слуху в умовах інклюзивного освітнього середовища, а також емпірично перевірити ефективність впровадження допоміжних технологій та адаптованих педагогічних підходів у контексті підвищення рівня соціальної інтеграції дітей із сенсорними порушеннями. У результаті виконання поставлених завдань було отримано теоретично обґрунтовані та практично підтверджені висновки, що мають як наукову, так і прикладну цінність для системи спеціальної та інклюзивної освіти.

Теоретичний аналіз наукової літератури засвідчив, що соціалізація учнів із порушенням слуху є складним багаторівневим процесом, який включає формування соціальної компетентності, емоційно-комунікативних навичок, здатності до інтеграції в групу однолітків та прийняття соціальних норм. Порушення слуху суттєво ускладнює цей процес, оскільки унеможливорює повноцінне вербальне спілкування, звужує канали соціального досвіду і знижує швидкість та якість адаптації в освітньому середовищі. У зв'язку з цим особливого значення набувають педагогічні стратегії, які базуються на підтримці комунікативної взаємодії, зниженні ізоляції та стимулюванні активного включення дитини у колективну діяльність.

Інклюзивна освіта, за умов дотримання відповідних організаційно-методичних засад, демонструє високий потенціал у забезпеченні повноцінної соціалізації учнів із порушенням слуху. На основі аналізу міжнародного досвіду (Фінляндія, США, Канада, Польща, Німеччина) та вітчизняної практики встановлено, що ключовими факторами успішної соціалізації в інклюзивному просторі є: раннє втручання, індивідуалізація освітніх траєкторій, професійна підготовка педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, а також впровадження сучасних цифрових технологій у навчально-виховний процес.

Емпіричне дослідження, проведене на базі КЗ ЛОР «Львівська спеціальна школа Марії Покрови», засвідчило, що цілеспрямоване використання допоміжних технологій (FM-систем, мобільних застосунків, цифрових платформ, інтерактивних візуальних матеріалів), поєднане з методиками бімодального навчання (жестова та усна мова), а також з інтерактивними формами організації соціального досвіду (рольові ігри, театралізовані дійства, соціальні проєкти), сприяє суттєвому підвищенню рівня соціалізованості, розвитку соціальної компетентності та покращенню структури соціометричної взаємодії в класі. Результати повторної психодіагностики продемонстрували зниження рівня соціальної ізоляції, зростання показників емпатії, комунікативної гнучкості, соціального прийняття та залученості до групових форм навчання.

Вивчення сучасних методик розвитку комунікації та соціальної інтеграції учнів із порушенням слуху дозволило виявити, що найбільш ефективними є ті підходи, які орієнтовані на використання мультисенсорного підходу до навчання, цифрових інструментів (AR, AI, мовленнєві симулятори), індивідуальних освітніх маршрутів та розробки навчальних модулів із підвищеним рівнем візуалізації інформації. Практична імплементація цих методів у рамках формувального експерименту засвідчила їх ефективність у стимулюванні соціального зростання учнів, незалежно від ступеня порушення слуху.

У підсумку сформульовано комплекс науково-практичних рекомендацій для педагогів, батьків і фахівців супроводу, які підкреслюють необхідність міждисциплінарної взаємодії, використання цифрових та альтернативних засобів комунікації, індивідуалізованого підходу до навчання, а також створення психологічно комфортного соціального клімату в закладі освіти.

Таким чином, результати дослідження не лише підтверджують гіпотезу про ефективність впровадження допоміжних технологій у процес соціалізації учнів із порушенням слуху, але й утверджують ідею цілісного педагогічного супроводу, який включає інноваційні засоби навчання, взаємодію з родиною та системну підтримку професійних фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович Т. В. Труднощі соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. *Інклюзія і суспільство*. 2023. Вип. 2. С. 64-71.
2. Балаш Л. Я., Лисюк О. В., Гонтар З. Г., Бінерт О. В. Ключові поняття і підходи держаної політики щодо соціалізації здобувачів вищої освіти в Україні. *Літопис Волині*. 2022. № 27. С. 244-250.
3. Баранець Ю. Ю., Горохівська Т. М. До питання застосування інноваційних технологій у навчальній діяльності дітей з особливими потребами. *Академічні візії*. 2024. № 38. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1569> (дата звернення: 09.03.2025).
4. Богомолова М. Ю. Процес соціалізації дітей в Україні на початку 20-х років ХХ століття. *Eurasian scientific discussions : The 9th International scientific and practical conference, September 25-27, 2022*. Barcelona: Barca Academy Publishing, 2022. С. 117-121.
5. Боднарук Н. В. Використання інноваційних технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції, 15-16 квітня 2021 р. Тернопіль: СМП «Тайп», 2021. С. 45-49.*
6. Боярчук А. Психологічні детермінанти формування особистості дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2024. № 115 (3). С. 49-64.
7. Вовченко О. А., Жук В. В., Кульбіда С. В., Литвинова В. В., Литовченко С. В., Литовченко В. П., Міськов Г. В., Рибак О. А., Таранченко О. М. Безбар'єрне освітнє середовище для учнів з порушеннями слуху, зокрема з кохлеарними імплантами. *Запровадження безбар'єрності освітніх послуг в закладах дошкільної та загальної середньої освіти : аналітичні матеріали для МОН України*. 2024. С. 48-56.

8. Врочинська, Л. І., Вербовський, І. А., Котломанітова, Г. О. Інноваційні підходи до соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 2 (57). С. 190-194.
9. Гаяш О.В. Особливості впровадження інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти. *Соціальна та освітня інклюзія: історія, сучасність, перспективи розвитку* : колективна монографія у 2 частинах. Ч. 1. Чернівці : Технодрук, 2021. С.32-45
- 10.Главацька О., Олійник Г. Гра як засіб соціальної інтеграції дошкільників з особливими освітніми потребами. *Інноваційні процеси освітньої сфери України та країн центральної Європи: стан, проблеми і перспективи*. 2024. С. 283-286.
- 11.Годецька Т. І. Inclusive Educational Environments in the Context of Digital Transformation of Society: Psychological Aspect (analytical review). *Analytical Herald in the Sphere of Education and Science*. 2024. № 20. С. 78-111.
- 12.Голуб В., Голуб Н. Формування комунікативно-мовленнєвих умінь у дітей молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного навчання. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2021. № 1. С. 171-182.
- 13.Гопей М., Богданович Л., Лукасевич І., Скларова Н. Морфологічний статус дітей з вадами слуху як детермінанта сучасної якості їх життя. *Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія*. 2024. № 2. С. 109-114.
- 14.Дорожко І. І., Малихіна О. Є., Туріщева Л. В. Розвиток комунікативних умінь дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Психологія*. 2022. № 4. С. 134-138.
- 15.Жук В. В. Освіта дітей з порушеннями слуху: сучасний стан та перспективи розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2015. № 10. С. 61-66.

- 16.Жук В. В. Modern methodological approaches to updating the content of education² for hearing impaired children. *Education for children with special needs: from institutionalization to inclusion*. 2024. С. 124-126.
- 17.Зубіашвілі І. К. Сутність соціально-психологічних механізмів соціалізації. *Innovations and prospects of world science : The 10th International scientific and practical conference*, May 25-27, 2022. Vancouver, 2022. С. 600-610.
- 18.Карсканова С. В., Супрун М. О. Методологія наукових досліджень в корекційній освіті : навчальний посібник. Миколаїв: СПД Румянцева, 2024. 70 с.
- 19.Кобильченко В. Психолого-педагогічний супровід школярів з особливими освітніми потребами як детермінанта функціонування в інклюзивному освітньому середовищі. *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат* : III Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція з міжнародною участю, 23-24 квітня 2023 р. Тернопіль, 2023. С. 165-170.
- 20.Коваленко В. Є. Дефініція понять «соціалізація» та «розвиток» у спеціальних психолого-педагогічних дослідженнях. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : зб. наук. пр. Київ : Гельветика, 2021. Вип. 40. С. 59–65.
21. Когтєв А. В. Використання інноваційних освітніх технологій під час дистанційного навчання учнів з порушеннями слуху на уроках математики. *Безбар'єрність в освіті осіб з особливими освітніми потребами: досвід та інновації* : матеріали X Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. Част. 2. С. 26-33.
- 22.Коломоєць Т. Г. Використання цифрових технологій у логопедичній роботі. *Науковий часопис. Сер. Корекційна педагогіка*. Вип. 44. С. 17-23.
- 23.Костіна В. В. Соціальна інклюзія в Україні: імплементація закордонного досвіду та особливості підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі. *Корекційно-реабілітаційні інновації: впровадження європейського досвіду* : наукова монографія. Рига, Латвія: «Baltija Publishing», 2023. С.132-156.

24. Кричківська О.В. Інклюзивне навчання в умовах воєнного стану. *Наука³ і техніка сьогодні*. Київ : Наукові перспективи, 2022. № 6 (6). С. 188-198.
25. Кучерак І. В., Петрушак О. М. Integrated lessons in the inclusive learning system: experience, realities and prospects. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2021. № 3 (47). С. 121-127.
26. Лелева М. М. Інноваційні технології у процесі професійної підготовки соціальних працівників. *Актуальні питання розвитку особистості: сучасність, інновації, перспективи* : зб. доп. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф., 4 квітня 2024 р. Житомир, 2024. С. 199-202.
27. Литовченко С. В. Preschool education of children with hearing impairments: modern models and development prospects. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 1 (105). С. 445-458.
28. Литовченко С., Супрун М., Литовченко В. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями слуху: історичний екскурс. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2024. № 113 (1). С. 65-87.
29. Мартинчук О. В., Бородата Ж., Гомон Я., Кордиш Ю. Аналіз міжнародного досвіду у контексті розроблення вітчизняного профілю вчителя спеціальної освіти. *Освіта осіб з особливими потребами в умовах миру і війни* : матеріали IX Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології. 2023. С. 332-337.
30. Момот Т. В. Теоретичний аналіз проблеми розвитку комунікативних навичок дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення засобами ігор із кінетичним піском. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти* : зб. наук. пр. Харків, 2024. С. 135–137.
31. Мотуз Т., Пасічник Л., Баранець, Я. Інформаційно-комунікаційні технології в інклюзивному середовищі закладу освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2021. № 1. С. 172–181.

32. Никифорова Ю. Особливості фізичного виховання дітей з порушенням слуху. *Історичний досвід і сучасність* : тези доп. XXVIII наукової конференції здобувачів вищої освіти. Одеса : ПНПУ, 2022. С. 58-62.
33. Паламарчук Є. А., Коваленко О. О., Черешнюк О. І. Напрями розвитку засобів інклюзивної освіти в електронних навчальних системах. *Вісник ВПІ*. 2023. Вип. 3. С. 100-105.
34. Пац О. В. Сурдопедагогічний підхід до глухих дошкільників. *Освіта осіб з особливими освітніми потребами* : зб. VIII Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології, 2022. С. 244-250.
35. Поліщук В., Цегельник Т., Пришляк В., Станько І. Інклюзивне навчання дітей з порушеннями слуху: зарубіжний та український досвід. *Education. Innovation. Practice*. 2025. Vol. 13. № 1. С. 52-59.
36. Прохоренко Л. Спеціальна психологія в незалежній Україні: розвиток та перспективи. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2023. № 110 (2). С. 7-23.
37. Савченко Н. С. Соціалізація особистості як наукова проблема у 60-80-ті рр. XX століття. *Наукові записки. Сер. Педагогічні науки*. 2025. № 217. С. 60-65.
38. Стрижак А. Організаційні впливи та соціалізація. *Інноватика у вихованні*. 2023. Вип. 17. С. 288-296.
39. Суменко Т. Ю. Формування соціальної компетентності дітей зі складними порушеннями розвитку в умовах реабілітаційних центрів : дис. ... д-ра філософії. Харків, 2024. 331 с.
40. Супрун М. О. Загальнотеоретичні засади методики виховної роботи в спеціальній школі: метод. посібник. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2024 р. 202 с.
41. Таранченко О. М. Інклюзивна освіта для дітей із порушеннями слуху: революційна тенденція чи еволюційний процес? *Соціальна педагогіка: методика, практика, перспективи*. 2010. Ч. 2. С. 212-217.

42. Удич З., Шульга І. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями слуху: історичний екскурс. *Exceptional Child: Teaching & Upbringing*. 2024. Vol.113. Iss. 1. P. 66-75.
43. Федоренко О. Ф. Особливості навчання школярів зі зниженим слухом в контексті поширення інклюзивної парадигми. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2015. № 10. С. 183-189.
44. Федоренко О. Ф. Педагогічний супровід молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2015. 197 с.
45. Федоренко О.Ф. Determination of the optimal ways of implementing inclusive education of children with hearing impairment. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання*. 2013. № 2 (66). С. 41-43.
46. Хом'як О. А. Організаційно-технологічні засади інклюзивної освіти в початковій. *Технології організаційно-управлінської та освітньої діяльності в початкових класах Нової української школи в умовах інтеграції України до Європейського Союзу* : монографія. Рівне : О. Зень, 2023. С. 249-286.
47. Чепка О. Аналіз зарубіжного досвіду з проблеми впровадження інноваційних технологій в інклюзивній та спеціальній освіті. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2021. № 4. С. 179–189.
48. Черниш О. О. Соціалізація особистості як наукова проблема. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Педагогічні науки*. 2021. № 1 (339). Ч. 2. С. 5-17.
49. Чушак І., Андруник В. Аналіз навчальних платформ для осіб з особливими потребами. *Information systems and networks*. 2024. Iss. 15. С. 389-405.
50. Шевченко В. М. Інноваційні підходи до розвитку системи спеціальної освіти в Україні (досвід Польщі). *Науковий часопис. Сер. Корекційна педагогіка*. № 44. С. 110-116.
51. Шевченко С. М. Organization of the educational process in special institutions for children with special needs (2017-2020). *Scientific innovations and advanced technologies*. 2022. № 4 (6). С. 222-231.

52. Якімова Я. Л. Проблеми соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. *Освіта осіб з особливими освітніми потребами в умовах миру і війни* : матеріали IX Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології. 2023. С. 604-609.

ДОДАТКИ*Додаток А*

**Адаптована анкета для діагностики рівня соціалізованості учнів з
порушенням слуху
(адаптація за методикою Л.Ф. Курдюмової)**

Мета анкети: виявлення рівня сформованості соціалізованості учнів за трьома компонентами: мотиваційно-ціннісним, поведінковим, інтерактивним (комунікативним).

Інструкція для учнів (у супроводі жестової мови або візуальних підказок): перед тобою – 12 запитань. На кожне з них обери один варіант відповіді, який найкраще підходить саме тобі. Тут немає «правильних» чи «неправильних» відповідей — важливо, щоб твоя відповідь була чесною.

Блок I. Соціальні установки та цінності

1. Я люблю спілкуватися з іншими учнями:

☐ Завжди ☐ Іноді ☐ Мені важко або не люблю

2. Я стараюся поводитися так, щоб мене поважали інші:

☐ Так ☐ Не завжди ☐ Це не має для мене значення

3. Коли я роблю щось разом із класом, я відчуваю себе частиною команди:

☐ Так ☐ Не завжди ☐ Ні

Блок II. Соціальна поведінка

4. Якщо я бачу, що комусь важко, я намагаюсь допомогти:

☐ Завжди ☐ Іноді ☐ Ніколи

5. Коли виникає суперечка, я стараюсь:

☐ Домовитися ☐ Образитися або відійти ☐ Злитися або кричати

6. Під час спільної роботи я:

☐ Пропоную свої ідеї ☐ Спостерігаю, але не втручаюся ☐ Не хочу брати участь

Блок III. Комунікативна активність

7. Я легко знайомлюся з новими людьми:

☐ Так ☐ Іноді ☐ Мені важко

8. Я маю друзів у класі:

☐ Багато ☐ Кілька ☐ Жодного

9. Мені подобається брати участь у шкільних заходах (гуртки, свята, виступи):

☐ Так ☐ Іноколи ☐ Ні

Блок IV. Самооцінка та роль у колективі

10. Я думаю, що однокласники мене поважають:

☐ Так ☐ Не знаю ☐ Ні

11. Якщо мене просять допомогти у класі, я:

☐ Завжди допомагаю ☐ Іноколи допомагаю ☐ Відмовляюся

12. Я вважаю себе частиною класного колективу:

☐ Так ☐ Не завжди ☐ Ні

Система оцінювання: за кожну відповідь встановлюється бальна шкала (наприклад: «Завжди» = 3 бали, «Іноді» = 2, «Ніколи» = 1), після чого підсумковий бал інтерпретується так:

27–36 балів: високий рівень соціалізованості

18–26 балів: середній рівень

до 17 балів: низький рівень

**Фрагмент педагогічного сценарію інтерактивного заняття
(використано під час формувального етапу експериментального
дослідження)**

Назва заняття: «Коло друзів: учимося розуміти і співпрацювати»

Цільова група: учні 6–8 класів із різним ступенем порушення слуху

Тривалість: 40 хвилин

Форма проведення: інтерактивне групове заняття з елементами рольової гри, візуальної підтримки та бімодальної комунікації

Мета заняття:

- Розвивати навички спільної взаємодії та конструктивного діалогу
- Формувати навички самовираження у безпечному соціальному середовищі
- Стимулювати невербальну та бімодальну комунікацію
- Сприяти згуртованості класного колективу

Завдання:

1. Сприяти зниженню бар'єрів у спілкуванні між учнями
2. Активізувати використання жестової мови у спільній діяльності
3. Розвивати емоційний інтелект через усвідомлення почуттів інших

Матеріали та обладнання:

- Піктограми емоцій
- «Картки ситуацій» для рольових ігор
- Інтерактивна дошка / мультимедійний екран
- Додаток Avaz AAC або аналог (для підтримки невербального спілкування)
- Наліпки у формі смайликів для зворотного зв'язку

Хід заняття:**1. Вступ (5 хвилин):**

- Привітання жестовою мовою та голосом (за потреби — з перекладом)
- Вправа «Моє ім'я + мій настрій» (учні називають своє ім'я й обирають піктограму, яка відображає їхній емоційний стан)
- Візуальне представлення мети заняття у формі слайдів або карток

2. Основна частина (25 хвилин):**А. Вправа «Коло вибору» (10 хвилин):**

- Учні обирають картку з ситуацією (наприклад: «Твій друг сумний», «Хтось загубив зошит», «Хтось не хоче гратися»)
- Разом у парах або групах програвать ситуацію, обираючи способи вирішення (жестом, текстом, дією, малюнком)
- Учитель коментує соціальні наслідки різних рішень, підтримуючи бімодальне пояснення

В. Вправа «Ланцюжок слів і жестів» (5 хвилин): учень передає іншому жест, емоцію або слово, і кожен наступний продовжує (вербально чи жестом) —
ціль: збудувати єдину послідовність**С. Вправа «Запрошення до гри» (10 хвилин):**

- У кожного учня — картка із соціальною роллю (наприклад: «друг», «незнайомець», «новенький», «командир»)
- Вони мають невербально запросити інших до уявної гри або дії, спостерігаючи, як інші реагують

3. Завершення заняття (5–10 хвилин):

- Підбиття підсумків (що було легко, що викликало труднощі)
- Зворотній зв'язок — кожен учень клеїть смайлик на плакат «Моє враження від заняття»
- Слова підтримки від учителя, заохочення до подальшої співпраці

Очікувані результати: покращення рівня відкритості у груповій взаємодії; активізація комунікативної ініціативи; зменшення тривожності у соціальних контактах; формування досвіду підтримки, емпатії, запрошення до контакту.